

רב ישא בנו של רב אידי אמר [להסביר המשנה הנ"ל] באמת [גם סוף דברי המשנה הם לפי שיטת] ר"ש היא, ובמה מדובר כאן [שמצאו ג' גופות קבורים כדרכם] בפלים [ומערה של נפלים ארכה ו' ומערה הב' היא ח' אמה, ולכן יש סה"כ כ' אמה ולא כ"ב].

[מקשה הגמ', למה מודדים עד כ' מזה שהג' קברים הראשונים] הם של נפלים, [אולי נחשוש שהמערה השניה] גם של נפלים, [ולכן ארכה סה"כ רק] י"ח [אמות. מתרץ הגמ'] אומרים [שמערה] אחת היא של נפלים, [אבל לא אומרים] ששני. [מערות הם] של נפלים.

[הגמ'] שאלה סתירה בין דברי רבנן לדברי רבנן, [ונגם] שאל סתירה בין דברי ר"ש לדברי ר"ש, שלמדנו במשנה: [כרם הנוטע על פחות מארבע אמות, [פ'] שאין בין שורה לשורה אלא ג' אמות], ר' שמעון אומר: אינו כרם [והמזרע שם זרעים אינו לוקח משום כלאים], וחכ"א: הרי זו כרם¹, ורואין את האמצעים כאילו אינן [ובין זה לזה יש ו' אמות]. הרי זה סתירה בדברי רבנן [שבקברים לא אומרים] "רואים את אלה כאילו אינם" אבל אומרים את זה בכרם, וזה סתירה בדברי ר"ש [שבקברים הוא אומר "רואים את אלה כאילו אינם" ולא אומר כך לענין כרם].

הדברי רבנן אין קושי [וסתירה]: שם אין אדם נוטע בדעת לעקור [הלך] לשם כרם נטע חלו וכיון דלא נטע כהלכתו לא חשיב כרם, אבל [כאן] לענין כרם [לפעמים קורה לו בין השמשות [ערב שבת, וצריך לקברו במהירות] וקורה ומניחה אותו [בין שאר מתי הנקברים כסדרים, וזה במחשבה לחזור ולפנותו, ונאנס או שכח, ולא הספיק לעשות את זה]. גם בדברי רבנן אין קושי [וסתירה]: כאן כיון שהוא מנוול, לא נקרא קבר [ואינו נקרא בית הקברות, אבל] שם [לענין כרם] הוא אומר [לעצמו]: איזה מהם שהוא טוב [פ'] איזה נטיעה שתקלוט ותצליח, טוב [וישאר], ושלא טוב [אעקור אותו ויהיה] לעצים [ולשריפה].

הדרן עלך המוכר פירות.

/מתני'/. האומר לחבירו [שיעור] בית כור עפר אני מוכר לך" [פי' שמאה אמות על חמשים אמות שינב סאתים תבואה, וכור היא ל' סאה, ולכן סה"כ ט"ו כפול מאה על חמשים שהוא ר"נ על ש', ואם] היו שם חריצים עמוקים עשרה טפחים², או סלעים גבוהין י' טפחים, אינן נמדדין עמה [אלא צריך לתת לו בית כור א' שלם שלא נחלק לשנים, שאין דעתו של אדם לקנות שדה אחד ויהיה לוטורה כחתי שדות לחרוש ולזרוע, אבל אם רק אמר "בית כור" ולא אמר עפר, או אמר "בית כור קרקע", אפילו אם כולו אבנים וחריצים נמכר, שמה קאנו לשטוח פירות או לבנות בית. אבל אם החריצים או סלעים גבוהים] פחות מזה, נמדדין עמה³ [שאיין

¹ עי' רמב"ם (כלאים פ"ה ה"ב): הוב"ד לעיל הערה.

² עי' ש"ע (ח"מ סי' ריח ס"א): האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך והוא הדין אם אמר בית כור לבד, והיה בתוך השדות גאיות קטנים עמוקים עשרה טפחים אע"פ שאין בה מים, או סלעים גבוהין עשרה טפחים ורחבן ארבע ואין בהם רובע הקב, אין נכללים בתוך הבית כור שאין אדם רוצה ליתן מעותיו במקום אחד ונראים כשנים או שלשה מקומות, ולוקח אלו הגאיות והסלעים בכלל הבית כור בלא דמים. הגה: ויש אומרים דנשאר לומוכר, ומכל מקום הלוקח צריך ליקח שאר השדה בלבד שיוכל לעבור המחרישה ביניהם: בית כור - הוא שדה שרגילין לזרוע עליה ל' סאה (סמ"ע).

והוא הדין אם אמר בית כור לבד - ולאפוקי מאמן שאמר דדוקא בית כור עפר דגילה דעתו דקנהו לזריעה, משא"כ בית כור סתם, דאיכא לומר שקנה אותו כדי לבנות עליה בית או למשטח עליה פירות (סמ"ע).

אף על פי שאין בהם מים - פירוש, ואז ראו לזרוע בתוכו (סמ"ע). עשרה טפחים - אע"פ שיש עליהן עפר הרבה מלמעלה עד שראויין לזריעה (סמ"ע).

ורחבן ד' טפחים - שאז הן חשובים מקום בפני עצמן מאחר ולענין שבת מחשבי רשות היחיד (סמ"ע).

ואין בהם רובע הקב - הוסיף הרמ"א וכתב "דלא יהיה בהן רובע הקב", משום דהמחבר מסיק וכתב דלוקחן הלוקח בלא דמים, וכתב עליו, בתנאי שלא יהיה באחד מהן רובע הקב, דאם יש בו רובע הקב, לא נמכר בכלל שאר בית כור, ושילקחם הלוקח בלא דמים, אמנם שיטת המחבר לא ברור למסקנה. אבל י"א דנשאר להמוכר, והלוקח צריך לקבל השדה אע"פ שהגאיות והסלעים בתוכו והוא, ה"א הבאה ברמ"א (סמ"ע).

הלוקח צריך ליקח כו' - ואינו יכול לומר איני רוצה שדה מופסקת בסלעים, ובלבד שלא יפסיקו בכל אורך השדה שאז לא היה יכול לעבור מחרישה ביניהן (סמ"ע).

³ עי' ש"ע (ח"מ סי' ריח ס"ב): היו פחות מכאן ואפילו מלאים מים נמדדים עמה, במה דברים אומרים: בשלא היה בהם אלא בית ד' קבין והיו הארבע קבין מובלעים בתוך חמשת קבין בתוך רובה של שדה, אבל היו יותר על ד' קבין והם גבוהין ג' או שהיו מפוזרים הרבה או אינם מובלעים, אע"פ שאין בהם י' אינם נמדדים עמה:

שדה ללא חריצים או אבנים קצת, והם בטלים]. ואם אמר לו "כבית כור עפר"⁴ [שמשמעותו כמות שהוא בין עם סלעים בין עפר בין חריצים], אפילו היו שם חריצים עמוקים יותר מעשרה טפחים, או סלעים גבוהין יותר מעשרה טפחים, הרי אלו נמדדין עמה. **גמ'** למדנו במשנה שם [בערכין]: המקדיש שדהו בשעה [שהיהובל⁵ נהוג, אם הבעלים באים לפדותו מהקדש], נותן לו [לגזבור] לבית זרע חומר שעורים [פי' שטח שיכול לזרוע שם שניב כור תבואה] חמשים שקל כסף [מגזירת הכתוב. ואם] היו שם חריצים עמוקים י' טפחים⁶, או סלעים גבוהין י' טפחים,

אפילו מלאים מים - פירוש, דאז אינן ראויים לזריעה כלל, וה"ה בסלעים שאינן גבוהין י' טפחים אפילו אינן ראויין לזריעה כלל נמדדין עמה, משום דאין לך שדה שאין בה טרשים או גאיות, והיה ללוקח להתנות ע"מ שתתן לי הכל במישור דוקא (סמ"ע).

אלא בית ד' קבין - פירוש, ד' קבין לכור, וע"פ זה לפי ערך, כגון שלא יהיה קב אחד כשמוכר לו בית רביעית כור, דעד שיעור זה מוחל הלוקח ומקבל במקחו טרשים וגאיות בתוך מקחו, טפי לא (סמ"ע).

מובלעים בתוך חמשה - דיש קב מישור הפסק ביניהן, דאל"כ מחשב כסלע יחידי (סמ"ע).

בתוך רובה של שדה - פירוש, השדה כולה היא בית כור, דהיינו ל' סאין, נמצא שרביעית ממנה הוא ט"ז סאין, ובעינין שיהיו אלו ה' הקבין בתוך הט"ז סאין, דהיינו שתהיה רצועה ארוכה וקצרה ברחבה נמשכת בשדה באורך ט"ז סאין, באופן שאם תחתנה לרצועות קטנות ותשימו זה בצד זה בריבוע לא יחזיקו יותר מה' קבין, וכשתהיה הרצועה נמשכת לארכה בט"ז סאין יגיע לכל בית סאה מהן רובע טרשים ורביעית מרביעית הקב מקב המישור שנבלע בתוכה, שהיה ברצועה ארוכה זו היא ט"ז רובע טרשים דרביעית הקב מישור, כשתחלק הד' קבין טרשים לט"ז חלקים וגם הקב חמישי של מישור שנבלעים בהם הטרשים תחלק לט"ז חלקים, יהיה מהן ט"ז חלקים כל אחד רביעית דרביעית הקב (סמ"ע).

והן גבוהין ג' - דכל הפחות מג' כארץ מישור דמי (סמ"ע).

או שהיו מפוזרין הרבה - ו"א שצריך שיהיו מובלעים ד' קבין בה', שלא אתי אלא לאפוקי מפחות מה' קבין שהיה כסלע יחידי, אבל אם מפוזרין הד' קבין ביותר מה', כ"ש שלא מחשבי כסלע יחידי נמדדין עמו דבטלי גביה, אבל המחבר ס"ל דדוקא ה' קבין קאמר, לא פחות דהוי כסלע יחידי, ולא יותר דאז מבלבלים להלוקח השדה שקנה שאינה נוחה לזרוע כשהיו הטרשים מצויים בכל צד. וז"ש "או שהיו מפוזרים הרבה", פירוש יותר מבה' קבין, או אינם נבלעים, ר"ל שאינם מובלעים בה' קבין אלא בפחות (סמ"ע).

אף על פי שאין בהן עשרה - פירוש, גובה (סמ"ע).

⁴ עי' ש"ע (ח"מ סי' ריח ס"ו): אמר לו כבית כור עפר אני מוכר לך, אפילו היו בה גאיות עמוקים י' טפחים או יותר או סלעים גבוהים י' טפחים או יותר הרי אלו נמדדים עמה. הגה: ויש אומרים דוקא שאין בהן [יותר על] ד' קבין, וכל זה מיירי שאין לוקח עומד בתוך השדה, אבל אם עומד בתוך השדה הוי כאלו אמר בית כור עפר אני מוכר לך הן חסר הן יתר, ואפילו חסר ז' קבים ומחצה הגיעו:

ו"א דוקא שאין בהן ד' קבין - כתב זה בלשון "יש אומרים", אף על גב דהמחבר לפני זה לא הזכיר שבאומר "כבית כור" דאפילו ד' קבין ויותר נמדדין עמו, משום שיש אומרים שנראה דאם אמר כבית כור אז בכל ענין נמדד עמו, קמ"ל דיש חולקין ע"ז וס"ל דדוקא לענין גובה או עומק הוא דיש חילוק בין אומר בית כור לאומר כבית כור, אבל לענין אם הם יתר מד' קבין אין חילוק, ונראה להגיה בדברי הרמ"א, דצריך לומר "יש אומרים דוקא שאין בהן יותר מד' קבין" (סמ"ע), ו"א דהרמ"א איירי כאן בכל ענין אפילו אינו מובלע בתוך ה' קבין ובתוך רובה של שדה, אבל ד' קבין צריך שיהא דוקא בכל התנאים הנזכרים לעיל, כי דינא דכבית כור לא עדיף אלא לענין שנמדדים אפילו גבוהין, אבל בכל דבר הוא דומה לנדון דלעיל (ש"ך).

אבל אם עומד בתוך השדה כו' - דכל שהוא עומד בתוכו ויודע שבית כור עפר זה מוכר לו, אף על פי שלא דקדק לומר בשעת הקנייה "בית כור זה", הוה ליה כאומר הן חסיר הן יתיר (סמ"ע).

ז' קבין ומחצה - כשיעור זה מגיע כשמוכר כור ביחד שהוא שלשים בית סאה, ואזי מגיע רובע הקב לבית סאה, והוא הדין לפי ערך זה לפי ריבוי או מיעוט הבית סאין שמוכר לו, וכמו שיתבאר בסעיף ח' (סמ"ע).

⁵ רמב"ם הלכות ערכין וחרמין פרק ד הלכה ב' וכמה הוא כל מקום שראוי לזרוע בו חומר שעורים ויזרענו ביד ולא יקרב זריעתו ולא ירחק אותה, ערכו חמשים שקלים לכל שני יובל, ואין שנת יובל מן המנין, ואחד המקדיש שדה טובה שאין בכל ארץ ישראל כמותה, או שדה רעה שאין כמותה לרוע כזה מעריכין אותו.

⁶ רמב"ם הלכות ערכין וחרמין פרק ד הלכה יג

כשמודדין אין מודדין אלא מקומות הראויין לזריעה, היו שם סלעים גבוהים עשרה טפחים או חריצים מלאים מים עמוקים עשרה טפחים אין נמדדין עמה, פחות מכאן נמדדין עמה.

אין נמדדין עמה [לפדות לפי חשבון זה, אלא נחשב כשדה בפני עצמו, ונפדה בשוויו, ואם החריצים או אבנים] פחות מכאן, נמדדין עמה. ו[מקשה הגמ'] למה [אם החריצים גדולים מ' וכן האבנים לא נמדדים לפדות לפי חשבון]. שיקדשו בפני עצמם [כשדה בית כור, ויפדה כל א' בחמישים שקל כסף]. ואם תאמר, כיון שאינם [בגודל של] בית כור לא מתקדשים, והרי למדנו: "שדה" מה מלמד הנאמר, לפי שנאמר "זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף", איני יודע אלא שהקדיש בענין הזה, מאיפה אנו לומדים לרבנות [אפילו אם הקדיש שדה שיש לו שיעור] לתך [פי' חצי כור] או חצי לתך, סאה [שהוא א' חלקי ל' של כור], תרקב [פי' חצי סאה] או חצי תרקב. מלמד הנאמר: "שדה", מכל מקום [פי' כל שיעור שדה נכלל בזה ההלכה].

אמר רב עוקבא בר חמא: כאן מדובר בחריצים מלאים מים⁷ [ולכן לא נפדים כשדה], שאינם בני זריעה. וגם מדויק כן, שלמדנו [שנזכר חריצים במשנה] דומה לסלעים, וכך לומדים מזה. אם כן [שמדובר בחריץ מלאה מים], אפי' פחות מזה [פי' פחות מ' טפחים, צריך שלא ימדד עם הקרקע. מתרץ הגמ', לא, הם בטלים לגבי הקרקע] והם נקראים ביקועי הקרקע [ובטלים לגבי הקרקע ואין להם שם בפני עצמן וכיון דעיקר השדה ראוי לזריעה הרי כל השדה נקרא בית זרע, והסלעים] נקראים שדה הקרקע [ובטלים אלין].

[מקשה הגמ', אם כן המוזכר] כאן [במשנה, היינו חריצים לא מלאים מים] מה [דינים]. אמר רב פפא: אף על פי שאין מלאים מים⁸, [אינם נחשבים בכלל השדה]. למה. אין אדם רוצה שיתן מעותיו במקום אחד, ויראו לו כשנים או שלשה מקומות [פי' ב' או ג' שדות שיש טורח הרבה בחרישה וזריעה וקצירה בב' שדות יותר משדה אחת גדול ביחד]. רבינא שאל: והרי לימדו [חריצים] דומה לסלעים, מה סלעים שאינם בני זריעה, אף אלה שאינם בני זריעה. [מתרץ הגמ'] כאשר כתוב [חריצים] דומה לסלעים, [מדובר על] פחות מזה [פי' סוף המשנה שכתוב סלעים פחות מ' נמדדים עמה, ואע"פ שהחריצים מלאים מים, ואינם בני זריעה].

אמר ר' יצחק: טרשים [פי' החריצים והאבנים פחות מ'] שאמר⁹ [במשנה שהם בטלים לקרקע, היינו דווקא בכל הבית כור זה פחות] מבית ארבע קבין [בין כולם]. אמר רב עוקבא בר חמא: [וכל זה רק כאשר] הוא [פי' הד' קבים], מובלעין בחמשת קבין [פי' מפורזים בלפחות ה' קבים, וכל שכן אם מובלעים ביותר מזה]. רב חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: והוא, שמובלעין ברובה של שדה [ולא רק ה' קבים].

רב חייה בר אבא שאל [בדעת ר' יוחנן: אם] רובן [של האבנים או החריצים נמצעים] במעוטה [של השדה] ומעוטן [נמצאים] ברובה [של השדה], מהו [האם זה בטל או לא]. תיקו¹⁰.

לחם משנה הלכות ערכין וחרמין פרק ד הלכה יג

[יג - יד] פחות מכאן נמדדין עמה. היו בה מקומות נמוכות וכו' מחשבין להם מה שראוי להם כו'. בפ"ז מהלכות אישות כתב דאם אינם מלאים מים נמדדין עמו משמע דמפרש כפי' הר"א שם במאי דמקשה גמ' (דף כ"ה) וליקדשו באנפי נפשייהו וכאן נראה דמפרש בענין אחר כמ"ש הרב בעל כ"מ ז"ל ושם בהלכות אישות הארכתי:

⁷ עי' רמב"ם (ערכין פ"ד ה"ג): הוב"ד לעיל הערה 6.

⁸ עי' שו"ע (ח"מ סי' ריח ס"א): הוב"ד לעיל הערה 2.

⁹ עי' שו"ע (ח"מ סי' ריח ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 3.

¹⁰ עי' שו"ע (ח"מ סי' ריח ס"ג): היו נבלעים רובן במיעוטן או מיעוטן ברובן, או שהיו מחולקים כמו חוט שיה או כמו עגול או כמו משולש, או שהיו בהצדדין או שהיו דרך עקלתון, כל אלו ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה:

או מיעוטן ברובן - יש ראשונים שגורסים "ומיעוטן ברובן", ור"ל הני ד' קבין טרשין הנבלעין ברצועה ארוכה וקצרה בט"ז סאין מן השדה עם הפסקן קב מישור כנ"ל סעיף ב', וכתבנו שם ס"ק דאם הרצועה היתה הולכת בשוה מגיע לכל בית סאה רובע טרשים, וקאמר דאם לא היתה הרצועה בשוה כולי האי, אלא היתה במקום אחד קצת רחבה ממה שראויה להיות ע"פ שיעור ה"ל, ובמקום אחד היא קצרה ברחבה יותר ממה שראויה להיות ע"פ שיעור ה"ל, עד שיגיע רובו של הטרשין דהיינו ט' רביעיות מהט"ז נמשכו על פני הרצועה במיעוטן של רוב השדה ה"ל דהיינו ב' בית סאין, ומיעוטן של הטרשים ה"ל דהיינו ז' רביעיות הקב יהיו נמשכין על פני הרצועה ה"ל ברובן של ה"ט"ז בית סאות ה"ל דהיינו ב' בית סאה מהן, והוא איבעיא שלא נפשטה בגמרא והמוציא מחבירו עליו הראיה וכדמסיק. אבל לא קמיעיא להו בהיות רובן במחצה דהיינו בח' בית סאות מהן ומיעוטן ג"כ במחצה מהן, משום דכל שאין ההבדל ברוב הנראה לעינים פשוט ליה דאין בו קפידא (סמ"ע).

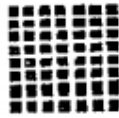
כמו חוט שוה - דאז אין המחרישה נכנסת ביניהן לחרוש מצד זה לצד השני, מזה נשמע דמה שכתבתי לעיל ס"ק בהא דמובלעין ברובה של שדה דהיינו רצועה בט"ז בית סאות וקב מישור ביניהן, אותו קב מישור אינו מחולק, דרך משל למאה חלקים, עד שאין המחרישה יכולה לעבור באותו חלק מישור (סמ"ע).

או כמו עיגול או כמו משולש - בכל אלו אין המחרישה נכנסת בקל (סמ"ע). או שהיו בצדדין - נעשה כזה שהטרשין מכונסין באמצע אלא שיוצא מהטרשין קרנות לכאן ולכאן והשדה נכנסת ביניהן, מהו, כמפורזין דמי כיון שהשדה נכנסת בין אותן הקרנות, או דילמא כיון שהן מדובקין לגוף ואין מפסיק ביניהן ובין הגוף כמכונסין דמי (סמ"ע). או שהיה דרך עקלתון - שהן מדובקין זה לזה דרך עקלתון והשדה נכנסת בין העקמימות כזה (סמ"ע). והמוציא מחבירו עליו הראיה - הלכך אם כבר נתן המעות עליו לקבלם, ואם עדיין לא נתן מעות א"צ לקבלם (סמ"ע).

[אם האבנים או החריצים היו מובעלים ברוב השדה ולא בצורת ריבוע, שאז קל לזרוע את השדה, אלא] כמו צמיד [שלא נזרע בקלות כזה:

, מהו'. [וכן אם הם בצורה] כמו שורה [פי' בשתי וערב, שאז זה

מפריע לכל פעם שהוא רוצה לחרוש או לזרוע כזה: [מהו.

[וכן אם הם בצורה] איצטדינין [פי' קרני פרה כזה], [מהו.

[וכן אם הם בצורה] דרך עקלתון [פי' כזה: [מהו [היינו כל ציור וציור נעשה יותר קשה לזרוע]. תיקו' 11.

למדנו: [כתוספת על דברי המשנה שאם האבנים הם פחות מ' טפחים הם נמדדים עם הקרקע] אם היה סלע יחיד¹² [פי' סלע בודד מחוץ לשדה, והמוכר רוצה להתחיל למדוד משם], אפי' [גבוה] כל שהוא, אין נמדד עמה. ואם היה [סלע] סמוך למצר, אפי' [גבוה] כל שהוא, אין נמדד עמה. רב פפא שאם: אם מופסק עפר בינתים [פי' אם פחות מג' טפחים בין הסלע למצר יש עפר], מהו [האם זה בטל לקרקע או לא]. תיקו. רב אשי שאל: [אם תמצא לומר הפסק עפר בינתים הוא הפסק אבל אם יש הפסק] עפר מלמטה ואבן למעלה, [אין] עפר מלמעלה [ולא גבוה ג' שהוא עומק המחרישה] ואבן מלמטה, מהו [האם זה נמדד עם הקרקע או לא]. תיקו' 13. **מתני'.** [אם המוכר אמר] "בית כור עפר [פי' שדה שיבול שלה ל' סאה לשנה] אני מוכר לך [כפי ה]מדה בחבל"¹⁴, [אם] פחת כל שהוא, ינכה [מהמחיר, וכן אם] הותיר כל שהוא, יחזיר [למוכר כסף כפי מה שלא נתן

11 ע"י ש"ע (ח"מ ס' ריח ס"ג): הוב"ד לעיל הערה 10.

12 ע"י ש"ע (ח"מ ס' ריח ס"ה): היה בו סלע יחיד, אפילו בית רובע לכור אין נמדד עמה, ואם היה סמוך למצר אפילו כל שהוא אין זה נמדד עמה, הפסק עפר בין סלע למצר הרי זה ספק, כל אלה דברי הרמב"ם אבל יש דעות אחרות בדין אלו והביאם הטור: היה בו סלע יחיד אפילו בית רובע לכור - כשארו דנמדדין עמו אפילו טרשין של ט' קבין אם אין גבוהין טפחים, הני מילי טרשין כעין צרורות, אבל סלע של רובע, שם בפני עצמו יש לו, ואינו נמדד עמו, ויש שפרשו דקאי על "אם עומד חוץ ממיצר השדה" (סמ"ע).

אפילו כל שהוא אין זה נמדד - כיון שהסלע עומד סמוך למיצר, אפילו אינו גבוה ל' וגם אינו רחב ד' אלא כל שהוא, אינו נמדד עם הבית כור שלקח, דאין מודדין טרשין עם השדה אלא כשהיא עומדת בתוך השדה, ומסיק וקאמר דאם אינו סמוך ממש להמיצר אלא מפסיק בין הסלע למיצר מעט עפר, זהו ספק אם נמדד עמו אם אינו גבוה ל' ורחב ד', דהוא איבעיא שלא איפשטא בגמרא (סמ"ע).

13 ע"י ש"ע (ח"מ ס' ריח ס"ד): וכן אם היה עפר למעלה וסלע מלמטה או סלע מלמעלה ועפר מלמטה, הרי זה ספק: היה עפר למעלה כו' - פירוש, וראויין לזריעה קצת, אבל מ"מ אין יניקת הזרעים בטוב כיון שסלע למטה מהעפר, וי"א דיש שם עליו עפר מעט שאינו בעומק המחרישה, מ"מ ראוי לזרוע שם איזה ענינים (סמ"ע). או סלע למעלה - פירוש, ואפשר להעתיק ולעקור הסלע משם ויהיה תחתיו ראוי לזרוע (סמ"ע).

14 אע"ג שלמדנו לעיל (דף נ"ע?) כל דבר שבמדה ושמשקל וששבמין אפי' פחות מכדי אונאה חוזר ומוכח התם דמקח טעות הוא הי"מ במטלטלין אבל בקרקע לא שייך בהו חזרה דקים להו לרבנן דניחא ליה ללוקח לקנות מה שימצא לפי המדה הן חסר והן יתר (רשב"ם).

ע"י ש"ע (ח"מ ס' ריח ס"ז): האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל, אם פחת כל שהוא מנכה לו מן הדמים ואם הותיר כל שהוא יחזיר לו: מדה בחבל - משמעות לשון זה הוא, שמוכר לו בית כור בצמצום כמו שמודדין בחבל, אבל ג"כ משמע שאינו מדקדק שאם לא יהיה בית כור שלם שיהא המקח בטל, אלא שישלם לו לפי ערך, שאם ימעט מבית כור ינכה לו מדמי בית כור, ואם יהיה יתר יוסיף לו, משא"כ כשא"ל בית כור עפר סתם ואינו עומד בתוכו, דאם חסר או יתיר אפילו רובע לכור יכולים לבטל אף אם יאמר לו המוכר תנכה לי מהדמים מה שחסר לך, דהלוקח יכול לומר כונתי היתה דוקא אבית כור שלם (סמ"ע), [כהגה על הסמ"ע] ביתיר הוא תמיד אפשר להשלים לחבירי מקצתו או דמיהם (רע"א).

לן]. ואם אמר "בית כור עפר אני מוכר לך] הן חסר הן יתר"¹⁵, אפילו פחת רבע קב [לכל] סאה [פי' לבית כור הוא ל' רבעי קב, שהוא ז' קבים ומחצה] או הותיר רבע קב לסאה, המכירה חלה, [אבל אם יש הפרש] יותר מזה, יעשה חשבון. מה הוא מחזיר לו¹⁶. מעות, ואם רצה, מחזיר לו קרקע, ולמה יאמר מחזיר לו מעות. לייפות כחו של מוכר, שאם שיר בשדה שטח [המחזיק שטח שמניב] תשעה קבין², ובגינה שטח [המחזיק שטח שמניב] חצי קב¹⁷, וכדברי ר' עקיבא בית רבע קב, מחזיר לו את הקרקע. ולא רק את הרבע קב בלבד הוא מחזיר, אלא את כל המותר [הוא מחזיר]. **גמ'.** שאלו אותם: [מי שאמר לחבירו, אני מוכר לך] "בית כור" סתם [ולא אמר מדה בחבל ולא מר הן חסר והן יתר], מה [דינו, האם זה דומה למדה בחבלולא מחל כלום, או מדמים אותו להן חסר והן יתר]. בא ושמע: בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל,

15 ע"י ש"ע (ח"מ ס' ריח ס"ח): אמר לו בית כור עפר אני מוכר לך הרי זה כמו שפירש ואמר בית כור עפר בין חסר בין יתר, ואם פחת מהמדה אחד מל"ד שהוא רובע לכל סאה או הותיר רובע לכל סאה הגיעו, יתר על כן יחשוב עמו על כל הרבעים שחסרו או הותירו, וכל שפחת מבית כור ינכה לו מהדמים. הנה: יש אומרים דוקא שפחות שעדיין נקרא בית כור, אבל יתר מכן לא שהרי בית כור קאמר ליה, ודוקא שאין לו קרקע יותר אבל מכן לו בית כור בשדותיו נותן לו בית כור מכוון, וכל שהותיר על בית כור יחזיר לו:

בית כור עפר "זה" אני כו' - המחבר לא כתב תיבת "זה", דבאומר בית כור סתם ולא הזכיר מדה בחבל ולא הן חסר הן יתר, דדינו כאילו א"ל "הן חסר הן יתר", ועד רובע לבית סאה הוה מחילה, ועי' רמ"א ס"ו דמירי דווקא באמר ליה "בית כור עפר זה אני מוכר לך", או עמד בתוכו (סמ"ע). אחד מל"ד שהוא רובע כו' - פירוש, אחד מל"ד מהסאה, שהסאה ו' קבין, וכל קב תחלוק לרבעין, תמצא בסאה כ"ד רבעין (סמ"ע).

על כל הרבעין - פירוש, אף הרבעין עצמן ינכה לו או ישלמו לו, דכיון שבא לכלל חזרה במה שהוא הפחת או היתר ביותר מהרבעין, דודאי לא ניתן למחילה, צריך לנכות או לשלם לו אף הרבעין עצמן (סמ"ע). אבל יתר מכן כו' - פירוש, אבל אם הפחת הוא כ"כ הרבה עד שבשביל פחת כזה לא נקרא בית כור, לא מהני הניכוי מהדמים, אלא מבטל המקח אם ירצה (סמ"ע).

נותן לו בית כור מכוון - פירוש, ולא מהני מה שרוצה לנכות לו מהדמים לפי ערך, אף שא"ל "הן חסר הן יתר", כיון שיש לו קרקע מצידו להשלים לו הפחת (סמ"ע).

16 ע"י ש"ע (ח"מ ס' ריח ס"ט): ומה הוא מחזיר לו: אם היה התוספות פחות מט' קבין מחזיר לו דמים כשעת המכירה ליפות המוכר, ואם היתה התוספות סמוכה לשדה אחרת של מוכר מחזיר לו אותה תוספת קרקע, שהרי סומך אותה לשאר שדותיו ואינו מפסיד כלום: פחות מט' קבין - ט' קבין הוא שיעור שדה, ומש"כ פחות מט' קבין, מיירי עם הרבעין, וכגון דמכר לו ל"ד סאין והיה תוספת ל"ה רבעין, דלפי ערך מגיע יותר מרובע לבית סאה, ועדיין אינו שיעור שדה עד שיהא התוספת ל"ו רבעין דהוא ט' קבין, ומה שכתב ליפות את כח המוכר, קאי אמה שכתב דצריך ליתן לו דמים, ולא קאי אנשתנה השער (עי' לקמן סעיף י"א) (סמ"ע).

ליפות כח המוכר - פירוש, אבל אם ירצה המוכר ליקחנה בעינו צריך ליתנם לו, שלא אמרו ליתן לו דמים אלא ליפות כח המוכר, וי"א שאם מפלגין בין פחות מט' קבין לט' קבין אלא ביתר מתאן, אבל אם פחת ט"א מרובע לבית סאה, לעולם ינכה לו מהדמים, דכיון דליכא בהאי שדה טפי, ליכא לחיוביה למיהב ליה משדה אחר, ונראה דה"ה נמי אם המוכר רוצה ליתן לו משדה אחר, שיכול הלוקח לומר, מה אעשה בשדה קטנה כזו בפני עצמה, וצריך לנכות לו מהדמים (סמ"ע).

17 ע"י ש"ע (ח"מ ס' ריח ס"ב): דין חצי קב בגינה כדן ט' קבין בשדה, שאם הותיר בגינה פחות מחצי קב על הרבעים אינו מחזיר לו אלא דמים, הותיר חצי קב מחזיר לו כל הרבעים עם היתר בדמים או קרקע כשעת הזול של עת החזרה וכל מ"ש מתחלת סעיף ט ע"כ הוא ל' הרמב"ם פ"ח מהלכות מכירה והמ"מ הניחו שם בצ"ע, והעיקר כדעת יש אומרים כי כל שהוא פחות מט' קבין הרשות ביד המוכר ליקח קרקע או מעות, ואם נותן לו מעות נותן כשעת הזול בין היתה בזול והוקרה או היתה ביוקר והזולה, אבל היתה לו שדה אחרת סמוכה לתוספת זה נותן לו קרקע, וכן אם היתה התוספת ט' קבין ומחשבין כל המותר בין הרבעים בין הנשאר:

אינו מחזיר לו אלא דמים - ו"ל דיד מוכר על העליונה וכמ"ש בסעיף ט' בשדה, דבפחות מט' קבין מחזיר לו דמים ליפות כח המוכר (סמ"ע). היתר בדמים - ר"ל אם עמדה בזול צריך ליתן לו דמי שויה, כמו שהיה בשעת הקנין, או קרקע בזול בשעת החזרה, וכנ"ל בדין שדה (סמ"ע).

כל מה שכתב מתחילת סעיף ט' כו' - היינו משום דס"ל לרמ"א דמ"ש בסעיף ט' "אם היה התוספת פחות מט' קבין כו", ר"ל אפילו היה בו ט' קבין, אלא שבאלו הרבעים אינו ט' קבין, אפי"ה צריך להחזיר לו דמים וכנ"ל ס"ק, ומש"ה כתב דזה אינו אלא לדברי הרמב"ם. אבל לענ"ד נראה כמו שכתבתי לעיל ס"ק, דמ"ש בסעיף ט' הוא לכונ"ע (סמ"ע סקל"ח).

פחות כל שהוא, ינכה, יתר כל שהוא, יחזיר. הרי [משמע שאם לא אמר "מדה בחבל" אלא מכרו] סתם, [דינו] כמו הן חסר הן יתר. [אבל קשה ש]כתוב בסוף: ואם אמר לו "הן חסר הן יתר", אפילו פחת רבע קב לסאה או הותיר רבע קב לסאה, המכירה חלה. הרי [משמע שאם לא אמר "הן חסר הן יתר", אלא מכרו] סתם, דומה כ[אילו אמר] "מדה בחבל". [הגמ' מסיים] אלא מזה [המשנה] אין ללמוד [להוכחה לשום צד]

בא ושמע: [למדנו האומר לחבירו] אני מוכר לך בית כור עפר, [או שהוא אומר] אני מוכר לך כבית כור עפר, [או שהוא אומר לו] אני מוכר לך "בית כור עפר" הן חסר הן יתר, אפילו פחת רבע קב לסאה או הותיר רבע קב לסאה, נקנה [המקח, פי' בכל הג' מקרים הנ"ל]. אם כן וראים, שכאשר הוא אומר בית כור עפר [סתם [דינו] כמו "הן חסר הן יתר"]. [מתרץ הגמ', לא, אין להוכיח כן] שם [המשך המשנה] מפרש [התחלתה]: איזה בית כור שהיא [דינו כמו] "כבית כור". כגון שא"ל [אני מוכר לך "בית כור עפר] הן חסר הן יתר". רב אשי שאל [על זה]: א"כ, למה נאמר "אני מוכר לך" [בכל פעם ופעם]. אלא לא [כמו שהגמ' תירץ אלא] לומדים מזה: [האומר שאני מוכר לך בית כור עפר] סתם, דומה כמו [אני מוכר לך בית כור עפר] הן חסר הן יתר¹⁸, [וכך למסקנה] לומדים מזה.

מהו מחזיר לו. מעות וכו'. [מקשה הגמ' וכי רק] אומרים ליפות כחו של מוכר, [אבל] לא אומרים ליפות כחו של לוקח [היינו במקרה שהלוקח רוצה לקנות את המותר, כדי שלא יכנס המוכר בשדהו, וכי לא כופים המוכר למכור], והרי למדנו: פחת שבעת קבין ומחצה לכור [שהוא רבע קב לסאה], או הותיר שבעת קבין ומחצה לכור, נקנה המקח, [אבל] יותר מכאן, כופין את המוכר למכור [המותר, אם הלוקח רוצה לקנות] ואת הלוקח ליקח [מהמוכר, משום תקנת המוכר שלא יהא נפסד ההוא מיעוט קרקע, כופים אותו על מידת סדום. מתרץ הגמ', באמת רק מיפס כחו של המוכר ולא של הלוקח, ולא מחייבים את המוכר למכור נגד רצונו המותר] שם [שונה], כגון שהיה [מחיר הקרקע] יקר בתחילה [פי' בשעת המכירה] וזול כעת¹⁹ [בשעת הדין תורה, והמוכר רוצה למכור את המותר כשעת היוקר], שאומר לו [הלוקח למוכר]: אם אתה מביא לי קרקע, שתביא לי כמחיר הזול של עכשיו [פי']. והרי למדנו: כשהוא נותן לו, נותן לו כשער שלקח ממנו. [מתרץ הגמ'] שם [שונה], כגון שהיה זול מתחילה, וכעת יקר [ואם בא המוכר לכפות את הלוקח לקנות את המותר, יכול הלוקח לטעון, "איני רוצה לקנותה ביוקר, ואף בתחילה שקניתי ממך, לא קניתי אלא מפני המחיר הזול". ומאחר ויש ללוקח טענה טובה, אין כופין אותו לקנות. אבל, אם המוכר יסכים למכור לו את הקרקע כפי המחיר הזול, כופין את הלוקח לקנותה ממנו. שהרי כעת אין לו שום טענה].

שאם שייך בשדה שטח [המחזיק שטח שמיני] ט' קבין וכו'. אמר רב הונא: ט' קבין שאמרו [במשנה שלנו, שמחזיר את הקרקע למוכר, היינו] אפי' בבקעה גדולה [המחזיק כ' כורים]. ורב נחמן אמר: נותן שבעת קבין ומחצה לכל כור וכו'²⁰ [שזה לא משנה רבע קב לסאה אחת, או אלף רבעים לאלף סאים יש מחילה].

¹⁸ עי' שר"ע (ח"מ סי' ריח ס"ח): הוב"ד לעיל הערה 15.

¹⁹ עי' שר"ע (ח"מ סי' ריח ס"א): במה דברים אמורים: כשהיתה בזול בשעת ממכר והוקירה בשעת החזרת היתר, אבל אם היתה ביוקר והוזלה, אומרים ללוקח אם רצית ליתן לו דמי התוספת כולה תן לו דמים כפי הממכר, ואם רצית ליתן לו קרקע תן לו כמו ששעה עכשיו: ומ"ש בד"א כו' - ר"ל, בד"א דיד הלוקח על העליונה ונותנה לו כשעה שלקחו ממנו (סמ"ע).

כשהיתה בזול כו' - ה"ה דהוי מצי לומר כשעמד הקרקע בשער הראשון (סמ"ע).

²⁰ עי' שר"ע (ח"מ סי' ריח ס"י): הוב"ד לעיל הערה 2.

קד ע"ב

ואם יש יותר [מרבוע הקב לכל סאה, אפילו משהו, ואם סה"כ היתרה היא] תשעת קבין, חוזר [הקרקע למוכר שאין מחילה, ולא אומרים שיעשה חשבון ויחזיר לו המעות].

ר"ב שאל שאלה מהמשנה לרב נחמן: [הרי כתוב במשנה] אם שייך בשדה שטח [המחזיק שטח שמניב] תשעת קבין [ולא כתוב שהוא שייך כזה שטח דווקא במכירה בית כור, וכי' לא [מדובר גם במקרה] שמכר לו כוריים [ועם כל זה בטל המכירה, וזה ראייה לרב הונא. רב נחמן ענה] לא, [דברי המשנה דווקא] כשמכר לו כור [ומשנה זו כהמשך של המשנה הקודמת].

[עוד שאל ר"ב, מה שכתוב במשנה] ובגנה שטח [המחזיק שטח שמניב] חצי קב [ולא כתוב שהוא שייך כזה שטח דווקא במכירה של סאה, וכי' לא [מדובר גם במקרה] שמכר לו סאתים [ועכ"ז לא צרים שטח של חצי קב לכל סאה וסאה, וכדברי רב הונא. רב נחמן ענה] לא, [דברי המשנה דווקא] כשמכר לו סאה.

וכדברי ר"ע בשטח [המחזיק שטח שמניב] רבע קב. במה [מדובר וכי' לא [מדובר] שהוא מכר לו סאה. לא, שמכר לו חצי סאה.

רב אשי שאל: [אם מכר לו] שדה [לדוגמא סואה או סאתים ונשאר יותר מבי' רבעים לסאתים, אבל אינם ט' קבים, שיהיה דינם שיעשה חשבון] ונעשית גנה [ביד הלוקח, כגון שגדל הנהר, קודם שהחזיר לו מעות או קרקע, וכן אם מכר לו] גנה ונעשית שדה, מה [דינו, האם הלוקח מחזיר למוכר שהולכים אחרי שעת המכירה, והוא חצי קב כגינה או שיעור ט' קבים כשדה, ויעשה חשבון וכו' או אולי מאחר וזה תקנה דרבנן משום יפוי כח של המוכר, אז הולכים אחרי עתה]. תיקו²¹.

למדנו²²: אם היה [השדה שמכר לו] סמוך לשדה [אחר] שלו [פי' של המוכר], אפי' [היה יותר על ז' קבים ומצה לכור] כל שהוא, מחזיר לו קרקע [ולא יעשה חשבון, כיון דלא מפסיד מוכר בחזרת קרקע כלום, לא מייפיים כחו לכוף הלוקח לקנותו].

רב אשי שאל: [אם יש] כור [בין הקרקע הנמכרת המיותר לשדה אחרי של המוכר] מהו שתפסיק [שלא יבטל התקנה של יפוי כחו, אלא יעשה חשבון]. וכן יש להסתפק [ביוכל המים מהו שתפסיק [בין השדות, וכן יש להסתפק] בדרך הרבים [פי' שבי' רחב ט"ז אמה] מהו שתפסיק. [וכן יש להסתפק] ברכב דקלים מהו שתפסיק. תיקו.

ולא את הרבע קב בלבד מחזיר לו, אלא כל המותר. לאן [דברי המשנה] פונה [שהיה צריך לכתוב שאינו מחזיר רק את המותר אלא אף את הרבעים]. רבין בר רב נחמן לימד: לא את המותר בלבד מחזיר לו²³, אלא את כל הרבעין כולן.

מתני'. [אם המוכר אמר] אני מוכר לך מדה בחבל, הן חסר הן יתר [שהם סותרים זה את זה], בטל "הן חסר הן יתר" [את מה שאמר מקודם] "מדה בחבל". [וכן אם אמר המוכר "אני מוכר לך] הן חסר הן יתר, מדה בחבל",

²¹ עי' שו"ע (ח"מ סי' ריח ס"ג): מכר שדה ונעשה גינה ביד לוקח או גינה ונעשה שדה, הרי זה ספק אם מחשב לו כדין שהיתה בעת המכר או כדין שהוא עתה:

מכר השדה ונעשה גינה כו' – פי' היה שדה בשעת מכירה והיה בהמותר מעט יותר משני רבעים לשני סאין שמכר לו, ובזה יד המוכר על העליונה, ליתן לו דמים אם ירצה. ומש"כ "ונעשה גינה", פירושו, שעלה בה מעין, שמאז ראוי לקבוע בה זרעים, שצריכים מים הרבה, קודם שהחזיק הלוקח בהמותר, וקם בדין חזרת תורת קרקע, או שהיתה גינה בשעת מכירה והיה בדין חזרת קרקע, ונתיבש המעין ויצא מדין גינה לדין ליתן לו דמים להמוכר, זהו ספק ומחזיר לו מה שירצה, דהלוקח מיקרי מוחזק בדין זה (סמ"ע).

²² עי' שו"ע (ח"מ סי' ריח ס"ט): ומה הוא מחזיר לו: אם היה התוספות פחות מט' קבין מחזיר לו דמים כשעת המכירה ליפות המוכר, ואם היתה התוספות סמוכה לשדה אחרת של מוכר מחזיר לו אותה תוספת קרקע, שהרי סומך אותה לשאר שדותיו ואינו מפסיד כלום:

פחות מט' קבין - ט' קבין הוא שיעור שדה, ומש"כ פחות מט' קבין, מיירי עם הרבעין, וכגון דמכר לו ל"ד סאין והיה תוספת ל"ה רבעין, דלפי ערך מגיע יותר מרובע לבית סאה, ועדיין אינו שיעור שדה עד שיהא התוספת ל"ו רבעין דהוא ט' קבין, ומה שכתב ליפות את כח המוכר, קאי אמה שכתב דצריך ליתן לו דמים, ולא קאי אנשתנה השער (עי' לקמן סעיף י"א) (סמ"ע).

ליפות כח המוכר - פירושו, אבל אם ירצה המוכר ליקחנה בעינו צריך ליתנם לו, שלא אמרו ליתן לו דמים אלא ליפות כח המוכר, וי"א שלא מפלגינן בין פחות מט' קבין לט' קבין אלא ביתר מכאן, אבל אם פחת טפי מרובע לבית סאה, לעולם ינכה לו מהדמים, דכיון דליכא בהאי שדה טפי, ליכא לחיוביה למיהב ליה משדה אחר, ונראה דה"ה נמי אם המוכר רוצה ליתן לו משדה אחר, שיכול הלוקח לומר, מה אעשה בשדה קטנה כזו בפני עצמה, וצריך לנכות לו מהדמים (סמ"ע).

²³ עי' שו"ע (ח"מ סי' ריח ס"י): הוב"ד לעיל הערה 2.

[אז הלשון אחרון] "מדה בחבל" בטל [את הלשון הקודם] הן חסר הן יתר [ודינו כאילו רק אמר "מדה בחבל"], דברי בן ננס.

גמ'. אמר רבי אבא בר ממל אמר רב: חביריו [של בן ננס] חולקין על בן ננס [שלארבען, שהם חביריו של בן ננס, סוברים שזה כסף המוטל בספק וחולקים. שואל הגמ' מה לומדים מזה [שרבנן חולקים על בן ננס, הרי זה פשוט ש]למדנו: מעשה בצפורי²⁴, באחד ששכר מרחץ מחבירו [ואמר, שהשכירות היא] "בשנים עשר הזובים לשנה, דינר זהב לחדש", ובא מעשה לפני רבן שמעון בן גמליאל ולפני רבי יוסי, ואמרו: יחולק את חדש העיבור [שכן יש ספק אם חודש הי"ג היא בכלל השנה או לא, ולכן יתן לו שכר חצי החדש, שזה ספק אם עיקר הלשון היא לשון הראשון או האחרון].

[מתוך הגמ', אין ראיה משום] שאם משם [הראיה שהרבנים חולקים על בן ננס, הרי גם בן ננס מסכים לדברי חכמים שם, ש]הייתי אומר: שם

²⁴ עי' ש"ע (ח"מ סי' ש"ב ס"ו): המשכיר בית לשנה בסכום ידוע ונתעברה השנה נתעברה לשוכר. השכיר לחדשים נתעברה למשכיר. הזכיר לו חדשים ושנה בין שאמר לו דינר לחדש שנים עשר דינר בשנה, בין שאמר לו י"ב דינר לשנה דינר בכל חדש, הרי חדש העיבור של משכיר שהקרקע בחזקת בעליה. הגה אבל מי ששכר מלמד לבנו וא"ל שני לשונות כאלו, והמלמד למד עמו חדש העיבור, אין צריך לשלם לו חדש העיבור.

המשכיר בית לשנה בסכום ידוע כו' - המשכיר בית לחברו לשנה, מונה י"ב חודש מיום ליום. ואם אמר לשנה זו, אפי' לא עמד אלא בא' באלול, עלתה לו שנה. אבל אם עמד בב' באלול או יותר לא עלתה לו שנה ודר בו שנה שלימה, דליכא לומר שעל דעת אותו שנה שכרו, שאין אדם טורח לגור בבית פחות משלשים יום (ש"ך), וי"א שאין ענין מיוחד בר"ה או בר"ח ניסן, אלא מדובר שיש מנהג של ראש השנה לשכירות, ולכן אם אמר שנה זו יש לו שנה שלימה, ואם היה חדש לפני ראש השנה לשכירות במקום זה, יש לו רק חדש (רע"א). ולא אמרין הדמים מודיעים, והרי המעות מתנה (פ"ת). ראובן השכיר ביתו לשמעון לשנה לפי חדשים בחשבו שהשנה היתה מ"ב חדש ונמצאת השנה מעוברת ולא ידע מזה ראובן, חודש העיבור בכלל, ואין בידו להוסיף על השכירות (קצה"ח).

נתעברה לשוכר - במה דברים אמורים כשעמד בראש השנה וא"ל שנה זו, א"נ השנה, דק"ל דהוי כאומר שנה זו, אבל אם אומר לו שנה אחת אין לו אלא י"ב חודש כרוב שנים שאינן מעוברות (סמ"ע, וכן ש"ך בשם המהר"י בן לב), מטעם ספק ולכן כאן בממון אמרין קרקע בחזקת בעליה עומדת, אבל במקום איסור (כמו נדרים) מחמירים (ט"ז).

השכיר לחדשים נתעברה המשכיר - זהו זה פשוט, אלא משום סיפא נקטה, א"נ ללמדינו בא שלא תימא מאחר שחודש העיבור אינו אלא למלאות חדשי הלבנה, ה"ה כשישלם לו בעד כל י"ב חודש מהשנה הוה אמינא דגם חודש העיבור הבא למלאותן ולהשוותן יהיה בכללו (סמ"ע).

השכיר לחדשים ושנה בין שאמר כו' - זה שנה דקאמר מיירי דעמד בראש השנה ואמר השנה או שנה זו וכנ"ל (ס"ק), כל הספיקות האלה, הם דוקא מאחר וכל הלשונות קרובים במשמעות זה לזה, אבל אם אינן סמוכין זה לזה לכונ"ע האחרון עיקר (סמ"ע, וכן בט"ז סי' מב).

הרי חדש העיבור של המשכיר כו' - דמסקא לן אי תפוס לשון ראשון או לשון אחרון וקרקע בחזקת בעליה עומדת, ואפילו לא בא לשאל השכירות עד סוף החודש שכבר דר בו צריך ליתן השכירות. והיינו דוקא במקרקעי, אבל במטלטלין כל היכא דמסקא לן אי תפוס לשון ראשון או האחרון, מי שתפס לא מפיקין מיניה (סמ"ע), משמע להדיא דדוקא משום דאין לשוכר טענת ברי, אבל אי היה טוען ברי לי שאמרת לי בפ"י ב"ב דינרים לשנה אף על פי שהשנה היא מעוברת, לא מפיקין מהשוכר דשונה מלקמן סי' ש"ז ס"ג (ש"ך), עיין דברי לקמן סימן ש"ז ס"ב (נתה"מ).

שהקרקע בחזקת בעליה - המשכיר בית לחברו עד אדר, זה אומר עד אדר ראשון וזה אומר עד אדר שני, או השכיר עד סוף אדר, זה אומר עד סוף אדר ראשון וזה אומר עד סוף אדר שני, הכל למשכיר [ולאו דוקא בספק זה, אלא בכל ספק בגמ'], ואפי' בא בסוף חדש (ש"ך), וי"א דכאשר הספק תלוי בדעתו של משכיר ואין אנו יודעין האין ה' דעתו בזה הוי מוחזק, אבל בספק פלוגתא או בספיקא דינא שבש"ס שאינו תלוי בדעתו של המשכיר הוי השוכר מוחזק שזה של שוכר (רע"א).

אבל מי ששכר מלמד - עיקרא דמלתא הוא מהך טעמא לפי שלמד עמו מדעתו, והיינו משום דגבי משכיר בית הרי השוכר דר בו שלא מדעת בעלים ומש"ה חייב לשלם השכירות, אף על גב דמוחזק בשכירות כיון דבדירה לא הוי מוחזק ה"ל תפס שלא ברשות, אבל מלמד שלומד עמו מדעת אף על גב דדעת המלמד אדעתא דאגרא, ה"ל תפס ברשות בגוף הפעולה ופטור משלם בעד חדש העיבור. מיהו נראה דאם אין המלמד רוצה ללמוד בחדש העיבור, צריך בעל הבית לשלם לו בעד י"ב חדש, ואין בעל הבית יכול לומר עדיין צריך אתה ללמוד עם בני בחדש העיבור עד שישלם לו בעד חדש העיבור, כיון דהמלמד הוי מוחזק בעצמו וה"ל דין קרקע בחזקת בעלים (קצה"ח).

הוא שיש לומר [ששינוי הלשון] הוא חזרה, ויש לומר [שלשון השני] מפרש [את הלשון הראשון], אבל כאן [במשנה שלנו] שודאי חוזר בו [בלשון השני, שלשון האחרון מכחיש את הראשון], אולי [הרבנים] לא [יגידו שיש ספק אם תופסים לשון ראשון או אחרון], לכן לומדים [שבכל מקרה הרבנים סוברים שיש ספק אם תופסים לשון ראשון או אחרון].

אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי בן ננס, אבל חכמים אומרים: הלך אחר פחות שבלשונות²⁵ [ויד המוכר שהוא המוחזק על העליונה]. [מקשה הגמ', מזה ששמואל אמר] "זו" [היינו, ושמואל] לא סובר [כמו בן ננס אלא כרבנים]. והרי רב ושמואל שנייהם אמרו: כור בשלשים אני מוכר לך, יכול לחזור בו אפילו בסאה האחרונה. [ואם הוא אומר ב' לשונות שהם סותרות] כור בשלשים, סאה בסלע אני מוכר לך, ראשון ראשון קנה [היינו הלשון אחרון העיקר]. אלא זו [דברי בן ננס, ושמואל] סובר [כך].

וכי הוא סובר כך. והרי אמר שמואל [זה שיש ספק אם חודש העיבור חולקים היינו] כשמדובר בבא [לבית דין בספק שלהם] באמצע החדש, אבל בא בתחלת החדש, כולו למשכיר [שהוא המוחזק, ואם בא] בסוף החדש, כולו לשוכר [שהוא המוחזק].

²⁵ עי' ש"ע (ח"מ סי' ר"ח ס"ד): האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל בין חסר בין יתיר, או שאמר לו בית כור עפר אני מוכר [לך] בין חסר בין יתיר מדה בחבל, הלך אחר הפחות שבלשונות ואין לו אלא כדן אם חסר אם יתיר:

מדה בחבל הן חסר כו' - כלומר הרי שאמר ב' לשונות דסתרי זה את זה, ד"מדה בחבל" משמע בדקדוק, ו"הן חסר והן יתיר", בלא דקדוק, וכנ"ל ס"ז וס"ח (סמ"ע).

או שאמר כו' - ר"ל, לא מיבעיא בזה שהולכין אחר לשון "בין חסר בין יתיר", כיון שאמרו באחרונה, ונראה דחזרו מאמרו "מדה בחבל", שאמר בראשונה, אלא אפילו אמר "מדה בחבל" באחרונה, אפי' אין לו אלא כדן "בין חסר כו'" (סמ"ע).

אחר פחות שבלשונות - ר"ל אחר הלשון שמפחית הדיבור שא"ל בתחילה בית כור, ואמרין לאו דוקא בית כור אמר אלא אפילו פחות או יותר. א"נ, מפני שג' דינן תולין בג' לשונות שאומר, דהיינו אומרם סתם "בית כור", דדינו שצריך ליתן לו בית כור שלם ואפילו ניכוי דמים לא מהני, ומדה בחבל הוא ג"כ בדקדוק, אבל מהני ביה ניכוי דמים, ר"בין חסר ובין יתיר", הוא לשון גרוע שלא דוקא קאמר, וקאמר דהולכין בזה אחריו (סמ"ע).

ואין לו אלא כדן אם חסר כו' - ר"ל בין יהיה לגרעוּתא דלוקח כגון שיש בו חסרון, ובין שהוא לטובתו כגון שיש יתרון, שניהן הולכין אחריו, ומש"ה כתב "ואין לו", ר"ל להלוקח, ולא איירי דוקא בדנתן כבר דמים, אלא אפילו אם פחת ולא נתן עדיין דמים, צריך ליתן למוכר כל דמי בית כור, דכבר נגמר המקח בשעת קנייה והמעות הן חוב עליו (סמ"ע), וי"א שהפחות שבלשונות לעולם רעותא ללוקח ופירשו הפחות בשבעורים, ואפי' בא המוכר ליקח מעות כופין את הלוקח ליתן כשהותיר, לפי שקרקע בחזקת בעליה עומדת, ר"ל דאם הלוקח חפץ בקרקע ואינו רוצה במותר שהותיר ואינו רוצה ליתן המעות בעד המותר. כופין את הלוקח ליתן, וכ"ז שאינו נותן הקרקע כולו של מוכר, מטעם קרקע בחזקת בעליה קיימת (ש"ך).

פרוטות], מאה פרוטות" [והסכימו, אז הלוקח קנה בהגבתו, וחייב לשלם לו] מאה פרוטות. [אבל אם הוא אמר] "מאה פרוטות איסתרא", [אז המחיר היא] איסתרא. [מקשה הגמ' מה לומדים מזה: שתפוסים לשון אחרון. [מקשה הגמ' הרי רב אמר הלכה] זו פעם אחת, שאמר רב: אם הייתי שם [במחלוקת הנ"ל על המרחץ] הייתי נותן כל [החדש של הספק] למשכיר. מה הייתי אומר [לולא הלימוד הזה, שזה שאומר ב' דיבורים] א' מפרש את השני [וכוונתו לאיסתרא, שהוא מאה פרוטות רעות], ולכן לומדים [שלא זה מפרש את זה, אלא הוא חזר מדבריו, ועיקר כלשון האחרון].

[מתרץ הגמ'] אלא "לעולם זו [דברי בן ננס ושמואל]" לא סובר כך [שתפוסים לשון אחרון בודאי, אלא זה ספק אם תפוסים לשון ראשון או אחרון], וכאן [במרחץ שיש מחלוקת אם הוא חייב שכירות או לא], למה [הוא פסק לחלק את השכירות]. משום [ששניהם] תפוסים [בשכירות, שכן הגיע באמצע החדש עם הספק, מקשה הגמ' הרי], גם כאן [במקרה סאה בסלע כור בל'] הרי [הלוקח] תפוס [בכל סאה וסאה שמדרד לתוך כלי]. אמר רב הונא, אמרו בבית המדרשו של רב [פ"י אמרו תלמידי רב]²⁶: [הלוקח דבר מחבירו, ושאל מחירו, והוא ענה] "איסתרא [היינו צ"ו

²⁶ ע"י ש"ע [ח"מ ס' מב ס"ה]: היה כתוב בו למעלה דבר אחד, ולמטה דבר אחר, ואפשר לקיימם (שניהם), מקיימם אותם. אבל אם הם סותרים זה את זה, כגון שכתוב למעלה: מנה, ולמטה: מאתים, או איפכא, הולכים אחר התחתון, והוא שלא יהיה בשטה אחרונה, ואין כתוב בשטר: והכל שריר וקיים. הגה: מיהו לאפקועי מבעל השטר למדין ואפילו משיטה אחרונה. ואם נמחק סכום של מטה, הכל פסול, דאפשר שהיה כתוב בו למטה רק דינר אחד. ויש מי שאומר שאם למעלה היה פורט והולך, ולמטה כתוב סכום הכל כך וכך, ופחת או הוסיף, בזה אנו אומרים ודאי טעה בחשבון, ואחר הפרט אנו הולכים, ונראין דבריו. בד"א שהולכים אחר התחתון, כשאין האחד תלוי בחבירו. אבל אם היה כתוב בו: מאה שהם מאתים, או מאתים שהם מאה, אינו גובה אלא מאה, שהוא הפחות שבשניהם, דיד בעל השטר על התחתונה.

ביאור: ואפשר לקיימן מקיימין כו' - אפילו אם הקיום הוא בדוחק מכל מקום מקיימין, משום דאין דרך הבריות לחזור בדבריהם תוך כדי דיבור (סמ"ע). לשון הסמ"ע לא מדויק אלא אפשר לקיים אפילו היכא דשתי הלשונות מרוחקים זו מזו מקיימם אותו, וכל שכן היכא דסמיכי אהדדי, דלאו אורחא הוא לסתור דבריו תוך כדי דיבור, ורצה לומר שהם מרוחקים ויש דברים אחרים מפסיקים ביניהם, אבל כשאי אפשר ליישבם אם לא מדוחק, זה לא שמענו (ש"ך), ו"א מקיימין אעפ"י שיהיה הפירוש דחוק קצת כגון פעם א' כתוב "עד" והוא מלמעלה למטה, ופעם אחת מלמטה למעלה, ולכן במקרה שראובן נשא את לאה אלמנת שמעון, והיה לה בן אחד משמעון ושמו שבת, והתנתה עם ראובן בתנאי הכתובה וז"ל התנאים, והתנו ביניהם שאם חס ושולם תפטר הכלה הנזכרת קודם החתן, ותניח אחריה זרע של קיימא מבעלה הנזכר, שירש בנה שבתו כך וכך מהנדוניא הנזכרת שהכניסה לבעלה הנזכר, והכסף הזה הכלה הנזכרת לבנה שבתו במתנה גמורה מעכשיו ולאחר מיתה מתנה גמורה וכו', והגם שזה היה תנאי בין החתן והכלה וכו', והיא מתה ללא זרע, אז מכח זה שכתוב בסוף שהיא מתנה גמורה, ותנאי בין החתן והכלה, ואם למעלה היו דברים כפשטן דדוקא אם תניח זרע תירש ואם לא לא, איך כתב שזאת המתנה היה תנאי בין החתן והכלה אלא דוחקים שלשון המתנה מוכח בהדיא שהיא כוללת בין תניח זרע בין לא תניח כמו שנראה מלשונות הכתובים, אלא ע"כ ודאי צריך לפרש דמה שאמר למעלה ותניח זרע הוא לרבותא, וכל שכן אם לא תניח (רע"א * לחם רב)

הולכין אחר התחתון - הטעם הוא, כיון דסותרין זה את זה והן שני דברים ודאי חזרה היא, ועיין מה שכתבתי בס"ק ז' ב? (סמ"ע), יש להסתפק אם דין זה שייך בכל מילי, שאפשר שאינו שייך אלא במנה ומאתים שיש בכלל מאתים מנה, אבל אם כתב למעלה חבית של יין ולמטה של שמן, אפשר שהוא פסול. ודוקא חזרה התלויה בבעלי הדבר אמרינן, אבל חזרה התלויה בעדים, כמו שינוי בזמן, לא אמרינן, שהרי מה שהתחיל לכתוב שנת שמי"ז הוא זיף ומוקדם, ולא שייך לומר חזר בו, דמ"מ מתחילה לא ניתן לכתוב (פ"ת).

שלא יהא בשטה אחרונה - ע"י לקמן (ס' מד ס"א) טעמו דאין למדין משיטה אחרונה, משום דאין מדרך העדים לצמצם כ"כ לחתום נפשם סמוך לשטר ממש, וחיישין שמא העדים הניחו ריח בין חתימתן לכתובת השטר כשיעור שיכולין להוסיף בו שיטה, והמלוה זיף וכתב באותה שיטה זכותו, ומהאי טעמא כשנמצא באותה שיטה חובתו למדין ממנה, וזה שכתב הרמ"א "מיהו לאפקועי בו" (סמ"ע).

ואין כתוב בשטר שריר וקיים - ע"י לקמן (ס' מד ס"ט) דכשכתב בו שריר וקיים ליכא למיחש לזיף (סמ"ע).

שאם למעלה היה פורט והולך - כגון אלו שכתבין בכתובה שהכניסה שימושי דירה בכך וכך ושימושי דקרא בכך וכך כו', ולבסוף כותבין ועלה מנין כל מה שהביאה לכך וכך, והוא הדין כל כיוצא בזה (סמ"ע).

מאה שהם מאתים כו' - וטעמו, דכיון דהוא דיבור אחד ואי אפשר לחלק ביניה לומר שהוא חזר, משום הכי הולכין אחר הפחות (סמ"ע). אינו גובה אלא מאה - בל' מסופק ואיכא אומדנא לאחד מן הצדדים אזלי בתר אומדנ' (רע"א).

דיד בעל השטר על התחתונה - שטר שכתוב בו "וכל הא דלעיל קיבל עליו בקנין", ולא היה כתוב ביה "במנא דכשר למיקניא ביה", יש לחוש שקנה בקנין אחר ולא בקנין חליפין, ויד בעל השטר על התחתונה, וכל שלא הוכיח שעשה קנין, לא חשיב כשטר שכתוב בו קנין (סמ"ע), צ"ע בדברי הסמ"ע שהרי לפי דבריו בעל כרחך מיייר שאותו קנין אינו מועיל, דאם לא כן מאי נפקא מינה, ואם כן בעל השטר בטל לגמרי, וכל היכא דבטל לגמרי לא אמרינן יד בעל השטר

על התחתונה וכדלקמן סעיף ט'. אלא צריך לומר דמיייר בענין שהסופר טעה והיה סבור שאותו קנין האחר היה מועיל, והוא בענין דמספקינן בהאי דינא אי מועיל, ויתבאר לקמן סעיף ט' בהג"ה (ש"ך), ו"ח וס"ל דכל היכא דכתוב בשטר "קנו מיניה" היינו קנין סודר (ט"ז). ו"א דמקורם של הסמ"ע מדובר בשטר שלא היה מועיל בו קנין חליפין, כגון מטבע וכיוצא, והיה צריך להקנותו אגב קרקע או דבר הדומה לזה, ומאחר וכתוב "קנו מיניה", הוא לשון של קנין גמור ר"ל קנין המועיל, ואף שאין קנין חליפין מועיל, יש לנו לומר שהקנה אגב קרקע או בתשיכה או בחוקה או כיוצא בה כדי שיהא השטר קיים, אבל אם כתב "במנא דכשר למיקניא ביה" פשיטא שהיה השטר פסול, דבאותו הדבר לא מועיל קנין סודר, ומכל מקום מטעם דיד בעל השטר על התחתונה ואמרינן מסתמא כיון לסתם קנין שהוא קנין חליפין, וממילא השטר בטל (הגהות הט"ז), אפילו בקבלת שבועה אמרינן יד בעל השטר על התחתונה, היינו כשהוא טוען ברי לא שייך ספק איסור, רק דמיייר שהלשון שאמר הוא מסופק, וכל שהספק שנופל בלשון לא נתפס באיסור שבועה ונדר מטעם שאין אדם מכניס את עצמו לספק, ובמקום אחר (&) הארכנו בזה דיש להחמיר, שכן אדם מכניס את עצמו לספק (נתה"מ), ע"י לקמן (ס"י קצה ס"ב). אף דכותבין בכל נוסחי השטרות בשבועה דאורייתא ובהרס חמור בתקיעת כף בפועל ממש, וספק שבועה או חרם ותקיעת כף ראוי להחמיר, מ"מ לענין מומן אמרינן יד בעל השטר על התחתונה ואין מוציאין מיד המוחזק. ותו, דאף שכותבין בשטרות שנעשו בפועל ממש, מ"מ הכל יודעין שאין עושיין שום שבועה ותקיעת כף ככל. ומכל מקום אין בזה משום עדות שקר, דבעל השטר מקבל על עצמו לקיים כאילו נשבע בפועל ממש דלא יהא בו משום אסמכתא וקנין דברים, אבל לא שיהא בו משום חומר שבועה ממש. שטר חצי זכר שכותבים בו "הכל יהיה נדרש לטובת בעל השטר", יש לחלק, דהיינו בספק בפירוש לשון השטר אבל לא בספיקא דדינא, וגם בספיקא דדינא אם שורש הספק תלוי בפירוש השטר, אמרינן יד בעל השטר על העליונה, זולת היכא שהוא נגד המנהג (פ"ת).

מתני'. [האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך, ומסמן אותו] בסימניו²⁷ או במצריו, [כל שזה לא מניב סאתיים, או שמניב יותר, והשוני] פחות משתות, הגיעו [פי' נקנה ואינו מחזיר או מבטל את המקח, שכיון שאמר המצרים וכדומה כאילו אמר לו הן חסר והן יתר, אבל אם השוני, שהוא מניב פחות] עד שתות²⁸, [אז] ינכה [מהדמים, ואם הותר יחזיר לו קרקע, וזה לא מדין אונאה, שכן אין אונאה בקרקעות, אלא זה שיעור דרבנן, שעד כאן אדם מוחל כשמסמן לו מצריו ולא יותר].

גמ'. למדנו, רב הונא אמר: [במשנה רק כתוב על שוני של פחות משתות, ויתר משתות, ולא כתוב על שתות בדיוק, ואם יש שוני של] שתות [דינו] כפחות משתות [ונקנה המקח, ורק ביותר משתות, מחזירים כסף או קרקע]. רב יהודה [חולק ו]אמר: [שוני של] שתות [דינו] כיותר משתות [וצריכים להחזיר].

רב הונא אמר שתות כפחות משתות, כך נאמר [במשנה]: פחות משתות ושתות בכלל, נקנה, [אבל] יותר משתות, ינכה. רב יהודה אמר [שוני של] שתות כיותר משתות, כך נאמר: פחות משתות, נקנה, [אבל אם יש שוני] עד שתות ושתות בכלל, ינכה.

שאלו שאלה מברייטא [על רב הונא: המוכר בית כור עפר לחבירו, ומסמן אותו] בסימניו או במצריו, [אם יש שוני שהוא] פחות [מ]שתות או הותר [על] שתות, הרי הוא כשומת הדיינין, ונקנה [ולא מתקנים הטעות]. והרי [ב]שום הדיינין [דינו של] שתות כיותר משתות [ובטל המקח, ואיך רב הונא למד שתות כמו פחות משתות]. אמר לך רב הונא: ולדבריך [איך מובן] הכתוב "נקנה" [בברייטא, הרי ביותר משתות לא נקנה]. אלא, [צריך] לומר שכוונת הברייטא הוא שמקרה זה של בית כור וסימן אותו בסימניו דינו] כמו שום הדיינין [בדינים מסוימים] ולא כשום הדיינין [בדינים אחרים. הוא נידון] כמו שום הדיינין, [לענין] שתות, ולא כשום הדיינין, שכן שם בטל מקח, ואילו כאן נקנה.

רב פפא מכר קרקע מאדם אחד,

²⁷ עי' ש"ע (ח"מ סי' ריח ס"ט'ו): מכר לו בית כור ואמר לו בסימנים ובמצרים פחת שתות או הותר שתות הגיעו, פחת יתר על שתות ינכה לו מהדמים, הוסיף לו יתר על שתות יתן לו דמים או קרקע הכל לפי השירור, אם הנשאר בשדה פחות מט' קבין ובגינה פחות מחצי קב ולא היה סמוך לשדה המוכר, מחזיר לו דמים:

וא"ל בסימנים ובמצרים כו' – כשהוסיף לומר "קחה בתוך סימניו ומצריו" בא להוסיף, ומשו"ה אומרים דעד שתות הגיעו, שונה מסעיף ח' כשעומד בתוכו או שיאמר לו "בית כור זה" שיש יתור לשון, ה"ל כדין חסר או יתר כ"ל ס"ק (סמ"ע).

פחת יתר על שתות ינכה - פירוש, ינכה כל הפחת אף השתות כדין פחת יתר מרובע ה"ל סעיף ח' בהן חסר או יתיר, ובחסרון אינו נותן לו המוכר קרקע ממקום אחר, רק דמים צריך ליתן בעד הפחת וכמ"ש לעיל ס"ק (סמ"ע).

²⁸ י"ג "יתר משתות" במקום "עד שתות".

[וצריכים לחלק עוד פעם, שהרי זה קנין בטעות, שכל א' לקח יותר מחלקו], ושמואל אמר: מקמציין [מכל א' של האחים שלי ונותנים לאח השלישי].

אמר רבא לרב נחמן: לפי רב שאמר בטלה מחלוקת, רואים שחוזר הדין, אם כן, שלשה [אחים או שותפים] שהיו יחד, ושנים מהם הלכו וחלקו [בפני בית דין], גם כן החילוק שעשו בטלה [כשיבא השלישי ויאמר איני חפץ בהך חלוקה. שאלה הגמ' וכי יש דמיון, שם [במקרה של ג' שותפים] ירדו [לחלק] על דעת שיש שלשה בתחילה, כאן לא ירדו על דעת שיש שלשה בתחילה.

אמר רב פפא לאביי: לפי שמואל שאמר מקמציין, שנאמר הדין עומד [על החלוקה שעשו], והרי רב ושמואל ששניהם אמרו: [א' שאמר לחבירו] אני מוכר לך כור בשלשים, יכול לחזור בו אפילו בסאה האחרונה. [ואם הוא אמר] כור בשלשים, סאה בסלע אני מוכר לך, ראשון ראשון קנה.

אמר [המוכר] לו [לרב פפא]: הקרקע הזה שאני מסמן לך בסימניו או במצריין [מידתה עשרים סאה, ולא היתה [מידתה] אלא חמש עשרה. בא לפני אביי [לשאלו את ההלכה], אמר לו [אביי לרב פפא]: ידעת [משוני המידה] והסכמת²⁹.

[מקשה רב פפא, על הוראת אביי] והרי למדנו במשנה: פחות משתות, נקנה, עד שתות, ינכה. [ומתרץ אביי, זה שכתוב במשנה שמנכים מהכסף או מהקרקע] היינו [דווקא] במקום [שהלוקח] לא ידע [מידת הקרקע], אבל במקום שהוא ידע מזה הוא ידע והסכים. [מקשה רב פפא] הרי הוא אמר לו [שמידת הקרקע] עשרים [סאה]. אמר לו [אביי לרב פפא]: המוכר יכול להסביר זה שאמרתי עשרים לא לתת לך שיעור של עשרים שהרי גם הוא היה יודע שאין בשדה אלא ט"ו [אלא שזה] טוב כמו עשרים [סאה בשדה אחר].

למדנו, ר' יוסי אומר: האחין שחלקו [בירושה שלהם על פי גורל, שמחלקים את הקרקעות לחלקים, ועושים גורל מה יקבל איזה קרקע], כיון שעלה גורל לאחד מהן [והוברר חלקו], קנו כולם³⁰ [ואינם יכולים לחזור בו]. למה [הרי לא עשו קנין]. אמר ר' אלעזר: [דין חלוקה זו דומה] לתחלת [חלוקת] ארץ ישראל, כמו שבתחלה [חלקו] בגורל, כמו כן כאן [חלקו] בגורל. [מקשה הגמ', הרי יש לשאול] הרי שם היה בקלפים ואורים ותומים [על פי רוח הקודש, וכי נאמר] שגם כאן בקלפים ואורים ותומים. אמר רב אשי [באמת כתחלת ארץ ישראל קונה גורל, וכאן לא צריך רוח"ק אלא] באותו הנאה שמקשיבים א' לשני, גמרו [בדעתם] והקנו א' לשני [וגמירת דעתם עם הגורל עוזר כמו אורים ותומים].

למדנו: שני אחין שחלקו [בירושה שלהם], ובא אח [שלישי] ממדינת הים [שלא ידעו ממנו], רב אמר: החילוק [קרקעות שעשו] בטלה³¹

²⁹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' ריח ט"ז): המוכר לחבירו שדה שהלוקח יודע אותה ואת מצריה וכבר הורגל בה, אפילו אמר ליה יש במדתה ק"ק ולא נמצא אלא ק"ג, הגיעתו שהרי ידעה וקיבל עליו, ומה שאמר ליה חשבון ק"ק כלומר שהיא שוה כמו אחרת שיש במדתה מאתים:

ולא נמצא אלא ק"ן כו' – ו"א דרביעית לאו דוקא, דה"ה אם היה חסר מחצה שאמרינן הגיעתו (סמ"ע).

כלומר שהיא שוה כו' – ו"א דבעינן שיהא באמת טוב משדה אחרת ושויא כ"כ, ו"א דא"צ שיהא טוב, דלחשביח מחקו אמר כן, וצ"ע למה הרמ"א השמיט חילוק דעות אלו (סמ"ע).

³⁰ ע"י שר"ע (ח"מ סי' קעג ס"ב): אם חלקו בגורל, לאחר שעלה הגורל לא' מהם נתקיימה החלוקה לכול. הגה: מיהו הרא"ש כתב דאין הגורל קונה רק מברר החלקים, ואם החזיק אחד בחלקו החלוקה קיימת, וע"ל סי' קנז סעיף ב: בגורל – כלומר שאף שרק הראשון זכה בחלקו על פי גורל ע"י הקלף, קונה גם השני חלקו בזה, וכן אם היו ג' אז אם רק הראשון זכה על פי הגורל, וקנה בגורל זה, אז כל האחרים קנו לענין שאין א' מהן יכול לחזור ולומר אני רוצה חלוקה רק ע"י עילוי בדמים ולא בגורל דבהיא הנאה דשומעים אחד לשני לחלוק בגורל גמרי ומקני אהדידי כדי שלא יהיה עיכוב בדבר, אבל אם עשו קנין לעשות חלוקה יכולים לחזור כמש"כ לעיל סי' קנ"ז ס"ב (סמ"ע).

מברר החלקים – היינו דאם אחרי שזכה הראשון בגורל, הוא הלך והחזיק בחלקו, זכה גם השני בחלק השני (סמ"ע), שנים שחלקו דבר עפ"י גורל, ומצאו מום בחלק אחד מהם. אם המום מפחיתו יותר משתות, בטלה כל החלוקה, ויש לעשות חלוקה מחדש. אמנם אם יש רק פחת בשתות בצמצום, בזה זכותו של הזוכה בחלק השלם או לסלק את השני בכסף כנגד הפחת, ואם רוצה יכול לדרוש גורל מחדש, ומי שיפול לידו השלם יצטרך לשלם להשני הפחת. וכל זה דווקא באופן שעכשיו אין בכל חלק שיעור כדי חלוקה דאל"כ יחלקו עכשיו מחדש כל חלק ביניהם, [ואם המום פחות משתות קיים החלוקה, ואין צורך להשלים החסרון] (פ"ח).

החלוקה קיימת – לפי הרמ"א, גורל אינו קונה דכיון דפלוגתא דרבותא נשאר הקרקע בחזקת שניהם כבראשונה ויכולין לחזור כל זמן שלא החזיק אחד מהן, ולפי המחבר שהגורל כן עושה קנין, צריך דוקא גורל כמו שהיה בא"י תחום פלוני ופלוני עלה עמו, אבל גורל זה מי שעלה ראשון יברר מה שירצה אין כאן בירור וקניה כלל ודאי כל א' יכול לחזור (רע"א השב"י, ופ"ח).

³¹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' קעה ס"ג): שני אחים שחלקו ואח"כ בא אח שלא היו יודעים בו בטלה החלוקה, ואפילו שהיה להם שלשה שדות ונטל כל אחד מהם אחת מהן והשלישית חלקה ביניהם, וכשבא האח השלישי נפל חלקו באותה שחלקו ויהיה, לא נאמר ישאר כל אחד מהם בשלו, אלא איזה מהם שירצה יכול לבטל כל החלוקה ויפילו גורל אחד לכולם. ואפילו נתרצה האח השלישי ליטול מעט מזה ומעט מזה בלא גורל, אפילו הכי יכול כל אחד מהשנים לבטל החלוקה כיון שהיתה בטעות:

שני אחין שחלקו - אם היה דין בין ראובן ליורשי שמעון, שמקצתן קטנים ומקצתן גדולים, וזיכה הדיין ליורשין ונתן חלק הגדולים בידם, וחלק הקטנים יא מונח עד יגדלו הקטנים, ובא דין אחר והחזיר הדין ונתן חלק הקטנים לראובן, ישנם מנח' אם נחשב כמצאיה לאביהם והם יורשים אותה או כמצאיה

לאחים הגדולים, ומאחר שלא הוכרע הלכה כמי הוי ספיא דדינא, ואין הגדולים חייבים ליתן מחלקם לקטנים, אמנם אם תפסו הקטנים כדי חלקם מהיורשים הגדולים, אין להוציא מידם (ש"ך). ו"א שזה שתפיסה מועילה לקטנים דוקא במקום שהדין טעה בשיקול הדעת ואז היורשין זכו מדין "קם דינא" [ע"י סי' כה ס"ב, שברגע שדיין פוסק משהו אפילו בטעות הדין אינו חוזר], ואז מה שביד הגדולים הוא ירושת החוב של כל היורשים, ואין זכות לגדולים לקחתו לעצמם [ומתחלקים עם הקטנים, על הצד שזה ירושה ולא יכולה עצמם, ולכן יש מקום לתפיסת הקטנים]. אבל במקום שהדין הכריע בין דוברים בין ראובן ליורשי שמעון רק מכח ספיא דדינא ע"י שיקול דעתו, וזיכהו להיורשים הגדולים נחשב כדין שהציל חלקו לעצמו מחוב מקולקל, ולכן אפילו שהוא ירושה ולא יכולה, אין לקטנים שום זכות במה שהוא תפס (קצה"ח).

בטלה החלוקה – מכאן מוכח שכל גורל שלא נעשה כדין באיזה צד, כגון שהיה חסר בו א' הזכאים, או שהיה א' כתוב פעמיים, או שהיו שני פתקי זכיה במקום שיש חפץ א', בכל זה בטל הגורל לגמרי אפי' כלפי אלו שלא נוגע אליהם הקלקול כלל (פ"ח).

במאה [זוהי שהיא כ"ה סלעים], ואחד אומר בעשרים [סלעים], ואחד אומר בשלשים [סלעים], נדון במאה. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר: נדון בתשעים [זוהי, שהיא השוה בין שתי הפחותים]. אחרים אומרים: עושין שומא ביניהן ומשלשין [פי' ההפרש בין הכי נמוך להכתי גבוה, ומחלקים בג' זוהי מוסיפים על ההכתי נמוך, ויוצא צג ושליש]. מי שאמר נדון במאה, דבר השוה [בין ההכתי גבוה להכתי נמוך, וזה מובן שכן יש ב' שמעידים שזה שוה מאה]. רבי אליעזר בר' צדוק אומר נדון בתשעים, שהוא סובר: הקרקע

[ענה אביי] שם רבנן עשו [תקנה שהיא] דבר שנוה למוכר ונוה ללוהק [ששניהם יכולים לחזור עד גמר משיכת כל המקח, אבל גבי חלוקת הקרקע, רוצים ליפטר זה מזה, ויזכה כל א' בחלקו]. למדנו: אחין שחלקו [את הירושה שלהם], ובא בעל חוב [של אביהם] ונטל חלקו של אחד מהן [תמורת חוב אביהם], רב אמר: בטלה החלוקה³² [שעשו, וחוזרים וחולקים בשוה מן הנשאר], ושמאל אמר: [זה האח שגבה ממנו חלקו] הפסיד [ואין לו זכות לחזור על אחיו]. ורב אסי אמר [לא כרב ולא כשמאל אל] נוטל [מאחיו] רבע [ממה שירש] בקרקע או רבע במעות [פי' שאחיו יתן לו שויות של רבע ממה שירש, שהוא יכול להגיד, אני הייתי מסלק את הבעל חוב בכסף].

רב אמר בטלה מחלוקת, שהוא סובר: האחין שחלקו [דינם כ] יורשין [לפרוע בין כולן חובת אביהן, אע"פ שחלקו, חיובם לא נסתלק]. ושמאל אמר, [זה האח שגבו ממנו קרקעו] הפסיד, שהוא סובר: האחין שחלקו [דינם כמון] לקוחות [זה מזה]³³, וכלוקח שלא באחריות. רב אסי מסתפק אם הם כמו יורשים או כמו לקוחות, הלכך נוטל [אין] רבע בקרקע או רבע במעות [כדין ממון המוטל בספק חולקים].

אמר רב פא, ההלכה [למסקנה] בכל הלכות האלה: מקמיצין [פי' שזה שנשאר לו מהירושה צריך להחזיר לאחיו כרב שדינם כיורשים, אבל לא נתבטל החלוקה, אלא הוא נותן מאיזה צד שירצה]. אמר אבימי: [העיקר היא כרב ש] בטלה החלוקה. וההלכה: בטלה החלוקה.

החכמים למדו: שלשה שירדו לשום [נכסי יתומים עבור מוזן האלמנה והבנות], אחד אומר [שזה שוה] מאה זו ושנים אומרים [שזה שוה] מאתים, [אין] אחד אומר [שזה שוה] מאתים זו ושנים אומרים [שזה שוה] מאה זו, בטל האחד במיעוטו³⁴ [והולכים אחרי השנים]. אחד אומר

³² עי' ש"ע (ח"מ סי' קעה ס"ד): וכן אם בא בעל חוב של אביהם וגבה חוב מחלקו של אחד מהם, כגון שעשאו אפותיקי בטלה החלוקה וחולקין חלוקה אחרת:

אפותיקי – דאם אין אפותיקי אלא כבעל חוב סתם לא הוה גובה כל חובו מהאחד לבד (עי' דיני אפותיקי לעיל סי' ק"ז ס"א). אמנם אם חובו הוא כשיעור שדה אחת, אז אינו יכול לדחותו שגיבה חצי חובו מהשני, אז דינו ג"כ כמו כאן באפותיקי שנתבטל הגורל, וכן אם היורש הב' לקח חלקו במקום אחר, ואז אין המלוה צריך לגבות ממקום רחוק (עי' לעיל סיק' ק"א ס"א) (סמ"ע). ל"ז דווקא ביורשים אבל שתי שותפים שקנו שדה מא' וחלקו את השדה ובא בע"ח של המוכר וגבה א' מהשדות מחמת שהיתה אפותיקי, אז הוא הפסיד ולא בטלה החלוקה (ט"ז).

³³ עי' ש"ע (ח"מ סי' קעג ס"ג): הוב"ד לעיל הערה.

עי' רמב"ם (שמיטה ויובל פ"א ה"ב): האחין שחלקו כלקוחות הן ומחזירין זה לזה חלקו ביובל, לא תבטל חלוקתן מכמות שהיתה, וכן הבכור והמייבם אשת אחיו מחזיר ביובל חלק שנטל ונוטל החלק שכנגדו.

דרך אמונה: האחין שחלקו כלקוחות הן. משום דק"ל דבדאורייתא אין ברירה וחיישי' שמא כל א' נטל חלק חברו והוי כלוקח וחייב להחזיר לו מספק דספק דאורייתא לחומרא:

ומחזירין זה לזה חלקו ביובל. היינו שמחזיר חלק שנטל ונוטל החלק שכנגדו

כמש"כ רבנו בסמוך:

לא תבטל חלוקתן מכמות שהיתה. היינו שאין נשאר כך אלא אח"כ חוזרין וחולקין כבתחלה שהרי ספק הוא שמא אין ברירה ולא הוצרכו רק לקיים מצות חזרה ואח"כ חוזרין ונוטלין כבתחלה ונראה דכל שנת היובל אין נוטלין מתחלה אלא תהי' בין שניהן מספק שהרי א"א למכור כל שנת היובל כנ"ל ה"א ואם יחזיר יצטרך מיד להחזיר שוב אלא אחר היובל יחזרו ויתחלקו כבתחלה ולכאן אפי' מסכימים שניהן שלא להחזיר לא מהני שהרי מצוה עליהן להחזיר מספק כמו בכל מכירה שלא מהני תנאי:

וכן הבכור. שנטל פי שנים וי"א דהבכור א"צ להחזיר חלק הבכורה דכיון שלא נטלו האחין כנגדו אינו כלוקח:

והמייבם אשת אחיו. דק"ל שירוש חלק אחיו:

מחזיר ביובל. דשמא אין ברירה והחלק שלקח הוא של אחיו וצריך להחזיר ב' החלקים דכל א' מספק לן שמא הוא של אחיו וכן המייבם אשת אחיו מחזיר גם חלק שנטל עבור אחיו מספק שמא חלק זה של אחיו השני וגם חלקו מחזיר מספק וכנ"ל:

ונוטל החלק שכנגדו. עד אחר היובל ואח"כ חוזר ונוטל חלקו כבתחלה שני החלקים וכנ"ל:

³⁴ עי' ש"ע (ח"מ סי' קג ס"ב): שלשה שירדו לשום, אחד אומר: במנה, ושנים אומרים: במאתים, או אחד אומר: בק"ק, ושנים אומרים: במנה, בטל יחיד במיעוטו. אחד אומר: במנה, ואחד אומר: בשמנים, ואחד אומר: בק"ק, נידון בק', מפני שאנו ממצעים מה שיש בין המועט למרובה, ומוסיפין על המועט המחצית, וגורעין מהמרובה המחצית, וכיון שבין האומר שמנים לאומר ק"כ יש ארבעים, כשאתה מוסיף על המועט המחצית, וגורעין מהמרובה המחצית,

נמצא שהוא נידון במאה. ולפי זה אם אחד אומר: במנה, ואחד אומר: בצ', ואחד אומר: בק"ל, נידון בק"י, ועל דרך זו שמוין ביניהם לעולם.

בטל יחיד במיעוטו - לאו דוקא נקט בטל יחיד, דה"א אם יש חמשה שמאים ושנים אומרים במאתים ושלושה אומרים במאה הולכין ג"כ אחר הרוב, ואף אם כבר שמו שלשה, ואתו ד' ושמו ביותר, חוזר השומא כדברי הד', אמנם אם בית דין ששמו בשלשה מטלטלי דיתמי להגבות לבעל חובו ואתו ד' ושמו בפחות, לא הדרא השומא (פ"ת).

נידון בק"י - וי"א דנידון בק' כיון דגם זה שאומר ק"ל מודה שהיא שוה ק' אלא שאומר שהיא שוה יותר, ולעולם הולכים אחר תרתי מיגו תלתא מיניהו, וכן עיקר (סמ"ע), ראובן ושמעון היו ביניהם מחלוקות על עסקי ממון שהיה ביניהם ובררו דינים פשרנים לפשר ביניהם וכתוב שאם יסכימו לדעת אחד בפשרה מוטב ואם לאו, שיהא לוי מכריע ביניהם. והפשרנים נחלקו ולא הסכימו לדעת אחד, והמכריע לא הכריע כשום אחד מהם, אלא עשה פשרה בין שתי הדעות וגזר מה שגזר ועתה בא ראובן שלא נכשר בעיניו ההכרעה שהכריע המכריע וטוען שלא קבלוהו עליו אלא כשיכריע כאחד מן הפשרנים ויטכים לדעתו, והכלל היא שכל המקבל סתם על דעת מה שנוהגים לעשות מקבל, ובלשון בני אדם מתקרי הכרעה כל היכא דהמכריע קאמר דעת ממוצע בין ב' הדעות ואף על גב דלא הכריע פלגא כמר ופלגא כמר אבל אם כתבו "כל מה שיאמר המכריע יהא מקובל עליהם" אם אמר המכריע יתר משניהם אינו יכול דאפילו בלשון בני אדם מכריע לא הויה אלא היכא דקאמר דעת ג' ובין ב' הדעות ולא יותר מהם (רע"א * מהר"י בן לב).

מקבל עליו מקום גדר כר. למדנו: [כאשר בונים גדר עושים] חריץ מבחוץ [לבן חריץ], ובן חריץ מבפנים [לחריץ], ושניהם [עושים] מבחוץ לגדר,

ק"ע"ב

שזה תשעין [זו], וזה שאמר עשירים [סלעים שהוא שמונים זו], טעה למעט עשר [זו], וזה שאמר מאה [זו], טענה בתוספת עשרה [זו]. מקשה הגמ' [אדרבה, שנאמר] הקרקע שזה מאה ועשרה, וזה שאמר מאה, טעה למעט בעשרה [זו], וזה שאמר שלשים [סלעים שהוא ק"כ זו], טענה בעשרה [זו] תוספת.

[מתרץ הגמ', כיון שאפשר לעשות השוואה בין השתי נמוכים והשתי גבוהים, ויש כלל שתפסת מרובה לא תפסת] תקח שתי הראשונים [פי' המחירים הנמוכים] בידך, דמתורת מנה לא יוצא.

אחרים אומרים עושים שומה ביניהן ומשלשים, שהוא סובר: זה הקרקע שזה צ"ג ושליש, וזה שאמר עשירים [סלעים שהוא שמונים זו], טעה בי"ג ושליש למעט, וזה שאמר מנה, טענה בי"ג ושליש להוסיף, ובאמת היה צריך לומר יותר [היינו ק"ו וב' שלישים], וזה שלא אמר [כך], שהוא חשב: זה מספיק מה שאני מוסיף על החבר שלי [ששמה אותו בשמים זו]³⁵. מקשה הגמ' אדרבה, אולי נאמר שהקרקע שזה ק"ג ושליש, וזה שאמר מאה, טעה בי"ג ושליש למעט, וזה שאמר שלשים [סלעים שהוא ק"כ זו, באמת] טענה י"ג ושליש יותר, ובאמת היה צריך לומר יותר [היינו קט"ו וב' שלישים, אלא הוא] חשב: זה מספיק מה שאני מוסיף על החבר שלי [ששמה אותו בק']. מתרץ הגמ' שתקח השתים הנמוכים בידך [ותעשה ביניהם שזה, שהקרקע] לא שזה יותר ממאה.

אמר רב הונא: הלכה כאחרים. אמר רב אשי: לא ידעתי טעם של דברי האחרים [פי' לא מובן לי טעם דבריהם, ולכן וכין] עושים הלכה כמותם [אלא הלכה כת"ק שקובעים המחיר במאה]. הדיינים שבגולה [פי' שמואל ו"קרנא] לימדו: עושים שומא ביניהם ומשלשים [כדברי אחרים]. אמר רב הונא: ההלכה כדייני גולה. אמר רב אשי: לא ידעתי טעם של דברי הדייני גולה [פי' לא מובן לי טעם דבריהם, ולכן וכין] עושים הלכה כמותם [אלא הלכה כת"ק שקובעים המחיר במאה]

מתני. האומר לחבירו "אני מוכר לך חצי שדה"³⁶, משמנין ביניהן ונוטל חצי שדהו. [אבל אם הוא אומר] "אני מוכר לך חציה בדרום", משמנין ביניהן ונוטל חציה ב[צד] דרום. ו[המוכר] מקבל עליו [לתת לשני מחצי שדהו] מקום הגדר, חריץ ובן חריץ [וחריץ הקטן שבין הגדר לחריץ הגדול]. וכמה [רוחב] הוא חריץ. ששה טפחים, ובן חריץ. שלשה.

גמ. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: [יד לוקח על התחונה לכן] הלוקח נוטל [החצי] הגרוע שבו [פי' שבאותו השדה]. אמר רבי חייא בר אבא לרבי יוחנן: והרי למדנו במשנה "משמנין ביניהן" [משמע שיד שניהם שזה לקחת]. א"ל: עד שאתה אוכל תמרים בבבל [שהיית מעדן את עצמן ולא היית עוסק בתורה, ורבי יוחנן רצה לצער אותן], תלמד [את התחלת המשנה] מסופו, שלמדנו בסוף: [אם הוא אמר] "אני מוכר לך חציה בדרום", משמנין ביניהן ונוטל חציה בדרום, ולמה משמנין ביניהן. והרי חציה בדרום אמר לו [ושימדד חצי האורך]. אלא [מה שהוא מכר לו חצי השדה, אינו בשטח אלא] בדמיו [ושויות שלו], וכן כאן [כיונתו] לדמיו [ושויותו].

³⁵ אף על פי שאין אנו יודעים איזה דברי ראשון אפ"ה נושאין ונותנין בדבר וכל אחד יודע מה בלבו של חבירו ולאחר שנשאו ונתנו בדבר מחליטים לומר הנראה בעיניהם וכיון שידע שחבירו רוצה לומר שמונים ירא הוא לומר יותר ממאה (רשב"ם).

³⁶ ע"י ש"ע (ח"מ ס' ריח ס"ט): האומר לחבירו חצי שדה אני מוכר לך, שמין כמה שזה כל השדה ונותן לו מהכחוש שבה ששזה חצי הדמים של כל השדה, וכן אם אמר לו חציה בדרום אני מוכר לך שמין לו דמי כולה ונותן לו בדרומה כחצי כל הדמים, ומקבל עליו הלוקח לעשות בחלקו מקום הגדר, ויש אומרים דהמוכר נותן מחלקו המקום לעשות בו גדר וכו', ומאחורי הגדר סומך לגדר חריץ קטן רחב ג' טפחים וחוצה לו חריץ אחר גדול רחב ששה טפחים ובין שני החריצין רחב טפח, כל זה שלא תקפוץ הנמיה:

מה ששזה חצי הדמים - כי יד המוכר על העליונה וניחא ליה במעט טוב יותר מהרבה מהגרוע (סמ"ע), פי' שאינו נוטל חצי בכל כלי וכלי או בכל שדה ושדה אלא שמין הנכסים ונוטל הכחיש, וצ"ע למה לא יזכה במחצית כל דבר ודבר (רע"א).

ונותן לו בדרומה כו' - שאמרין כונתו היתה שמכר לו מצד דרום לפי ערך כפי שיווי חצי דכל השדה, ומש"ה צריך ליתן לו חלקו מצד דרום הן שהוא טוב או רע (סמ"ע).

דהמוכר נותן כו' - אבל כשמוכר שדה שלימה, רוב המוכרים שדיהן, אין להן עוד מצידי השדה שמכר ליתן לו כלום, מש"ה לא חילקו אף במי שיש לו עוד שדה בצידו (סמ"ע).

כל זה כדי שלא תקפוץ הנמיה - היא חיה קטנה שאוכלת ומפסדת את התבואה (סמ"ע).

כדי שלא תהא חיה קופצת [על הגדר. מקשה הגמ' שייעשה חריץ ולא תעשה בן חריץ. מאחר [והחריץ] מרווח, [החיה] יעמוד בתוכו [ונמשכת קצת לאחורה] וקופצת. [עוד מקשה הגמ'] ושייעשה בן חריץ ולא יעשה חריץ. מאחר והוא קטן, [החיה] יעמוד על שפתו, ויקפוץ [על הגדר ויכנס לחצר]. וכמה [מרחק יש] בין חריץ לבן חריץ. טפח. הדרן עלך בית כור.

/מתני'/. יש נוחלין ומנחילין, ויש נוחלין ולא מנחילין, מנחילין ולא נוחלין, לא נוחלין ולא מנחילין. ואלו נוחלין ומנחילין: האב את הבנים³⁷, והבנים את האב, והאחין מן האב, נוחלין ומנחילין. האיש את אמו, והאיש את אשתו, ובני אחיות, נוחלין ולא מנחילין. האשה את בניה, והאשה את בעלה, ואחי האם, מנחילין ולא נוחלין. והאחין מן האם, לא נוחלין ולא מנחילין.

גמ'. מה שונה שלמדנו האב את הבנים ברישא. ליתני הבנים את האב ברישא. חדא, דאתחולי בפורענותא לא מתחילין,

י' לרש"ס יק גרסא, ואם תאמר שקמו כמיד נמדד עמה, אכל

וכו'.

² עי' ש"ע (ח"מ סי' ריח ס"ו): היתה התוספת יתירה על ט קבין נותנין לו רובע לכל סאה וסאה, והנשאר יתר על הרבעים אם יש בו ט' קבין, נותן כל הרבעים כולם עם היתר מהקרקע, ונותנו לו כשעה שלקחה ממנו:

היתה התוספת יתירה על ט' קבין כו' - רובע לבית סאה ניתן למחילה באומר "הן חסיר והן יתיר" ולא יותר, ושאם הוא יתר מרובע לבית סאה, צריכין להחזיר גם הרבעין עצמן, ושיד המוכר בו על העליונה, ואם הוא יותר מרובע קב לבית סאה והגיע היתרון עם הרבעין לט' קבין, "א דאין בזה יד המוכר על העליונה, אלא אם ירצה הלוקח מחזיר לו הקרקע בעינו בעל כרחו דמוכר, והמחבר ס"ל דגם בכה"ג יד המוכר על העליונה, אא"כ היה יתרון כ"כ שאחר שנתת לכל בית סאה רובע, ישאר בהיתר עוד ט' קבין, ובוה דוקא אמרו שמחזיר לו הקרקע בעינו בעל כרחו. ואפילו כשהיתרון כ"כ הרבה ס"ל דעדיין יד הלוקח אינה על העליונה על"פ, דאם היתה הקרקע מתחילה בשעת הקניה בוקר ועכשיו בשעת החזרה עומדת בזול, אין ביד הלוקח רשות להחזיר לו היתרון בקרקע בעינו, אלא צריך ליתן בעדה כ"כ דמים כמו שהיתה שוה בשעת הקנין, או מחזיר לו קרקע בשער הזול כשיעור אותן דמים שהיו שוים היתרונות בשעת הקנין, דא"ל המוכר ברשותך ובמזלך עמדו בזול הקרקעות, ואם היה בהיפוך שהיו בזול בשעת הקנין ועכשיו בשעת חזרה נתיקרו, אמרינן אדרבה דברשות מוכר נתיקרו, דהיתרונות לא נמכרו לו מעולם. נמצא כלל דבריו, דלעולם יד המוכר על העליונה, וזולת אם הקרקעות במקח הראשון, דאז צריך לקבל הקרקע, ודוקא כשהיו בהיתרונות כ"כ, שהיה יתרון ט' קבין נוסף על הרבעין של כל סאה וסאה (סמ"ע).

נותנין רובע לכל סאה כו' - אינו ר"ל דהרבעין ישארו ללוקח, אלא כלומר נותנין ומחשבינן ורואין אם לאחר שיחלוק מהיתרון רובע לכל בית סאה, ישאר עוד ט' קבין, אז יש כח ביד הלוקח להחזיר להמוכר הכל יחד בקרקע בעינו וא"צ ליתן לו בעדו דמים (סמ"ע).

³⁷ עי' ש"ע (ח"מ סי' רעו ס"א): סדר נחלות כך: מי שמת בנו יורשו. לא נמצא בן, רואים אם יש לבן זרע בין זכר בין נקבה עד סוף כל הדורות, עומד במקומו ויורש הכל. לא נמצא זרע לבן, אם יש לו בת תירשנו, לא נמצא לו בת, אם יש לה זרע בין זכר בין נקבה עד סוף כל הדורות, יורש הכל. לא נמצא לה זרע, תחזור הירושה לאביו של מת, ואם אין אביו קיים, תחזור לזרעו, שהם אחי המת. אם יש לו אח יורש הכל, לא נמצא לו אח, אם הניח זרע עד סוף כל הדורות, עומד במקומו לירש. לא נמצא לו אח ולא זרע ממנו, תחזור הירושה לאחות המת או לזרעה עד סוף כל הדורות. לא נמצא לו אחות ולא זרע ממנה, תחזור הירושה לאבי אביו של מת, ואם אינו קיים חוזר לזרעו שהם אחי אבי המת אם יש לו אחים או לזרעם עד סוף כל הדורות. ואם אין אחים לאבי המת ולא זרע מהם, חוזרת לאחות אבי המת או לזרעה עד סוף כל הדורות. ואם אין אחות לאבי המת ולא זרע ממנה, חוזרת לאבי אביו של מת, ואם אינו חי, מורישו לזרעו, שהם אחי אבי אביו של מת או לזרעם עד סוף כל הדורות. לא נמצא אחי אבי אביו של מת ולא זרעם, חוזרת לאחות אבי אביו של מת או לזרעה עד סוף כל הדורות, ועל זה הדרך נחלה ממשמת למעלה עד ראובן:

בנו יורשו - אחד שחבל באמו, וממוני הקהל כפו אותו בדרך קנס עד שאמר רוצה אני לסלק עצמי מירושת אמי לכשתמות, אין סילוק ולא שום קנין מועיל לסילוק עצמו מירושת מורישו, אמנם כאן דמטעם קנס אתינן עלה, כופין לקיים, ומכ"ש שלא לעבור על נדרו שלא לירד לנכסים ההמה כו', מ"מ אף על גב דאין להורידו לנכסי אמו כי היכי דתהוי ליה כפרה, אבל אם יש לו בנים, יורדים בניו לנכסים מכא אמה דאבוה כו' (פ"ח).